

Democraat

12 | Uitgelicht
**Concept-
verkiezings-
programma**

20 | Interview
**Pia Dijkstra
tien jaar
in de Kamer**

26 | In het land
**D66 terug
op het
stembiljet in
Oisterwijk**

06 | Coverinterview
Sigrid Kaag:

“Ik wil
leiderschap
uitdragen dat
inclusief is”

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 (D66) en wordt verspreid onder al haar leden. Niets uit deze uitgave mag zonder schriftelijke toestemming van D66 worden verveelvoudigd.

editie
Najaar 2020

eindredacteur
Jessica Hoogenboom

redactie
Milan Assies
Frans Dijkstra
Jan Remmert Fröling
Marcella Heijboer
Jan Vincent Meertens
Jeroen Mooijman
Marishka Neekilappillai
Lisanne van 't Riet
Caine Roland

beeld voorzijde
Martijn Beekman

ontwerp
Studio Maanzaad

druk
Senefelder Misset

contact redactie
democraat@d66.nl

retouradres
Landelijk Bureau D66
Lange Houtstraat 11
2511 CV Den Haag

meer informatie
Zie pagina 51

14 | Verkiezingsprogramma Wouter Koolmees licht het conceptprogramma toe

20 | Vechten voor keuzevrijheid Pia Dijkstra over tien jaar in de Tweede Kamer

INHOUDSOPGAVE

04 | Uitgelicht
Nieuws en informatie

06 | Coverinterview
Lijsttrekker Sigrid Kaag

11 | Ingezonden
Nieuwe studiebeurs

12 | Uitgelicht
**De hoofdpunten uit het
verkiezingsprogramma**

17 | Column JD
**Hoe negatiever,
Hoe beter!**

18 | Leden aan het woord
Nieuwe gezondheidsvisie

24 | D66 in het kabinet
**Resultaten voor
Nederland**

29 | D66-koppel
**Lisanne & Geert Jan
uit Den Haag**

30 | Burgemeester in beeld
Erik Boog in Diemen

35 | Whats-Appèleren
Met Sven Gerst in Belarus

36 | In gesprek met...
**Eline Molier &
Rob Jetten**

39 | Essay
**Mr. Hans van
Mierlo Stichting**

44 | D66'er buiten de
politiek
Dijkgraaf Jan Bonjer

47 | Lezen | kijken | luisteren
**De drie tips van
Boris Dittrich**

48 | Uit de vereniging
Nieuws en informatie

50 | Terugblik
**Wat gebeurde er...
50 & 25 jaar geleden?**

51 | Ledeninformatie

52 | Ik ben D66
Anne-Lise Olsthoorn

Democraten, met trots presenteert ik jullie deze *Democraat* die, net als onze website, een metamorfose heeft ondergaan. Met een nieuwe vormgeving die uitstraalt waar we als partij en vereniging voor staan: een brede toegankelijkheid voor iedereen. Waar je welkom bent als je een fervent lezer bent, je meer in beelden denkt of alleen maar de koppen wilt snellen.

In deze editie vind je interviews met leden die echt leiderschap tonen. Ze pakken moeilijke thema's op en door hun onvermoeibare inzet zijn ze ware boegbeelden. Te beginnen met onze nieuwe lijsttrekker en partijleider Sigrid Kaag! Of neem burgemeester Erik Boog, die paal en perk stelt aan ondermijnende criminaliteit in zijn gemeente Diemen, terwijl dijkgraaf Jan Bonjer zich hard maakt voor innovatieve oplossingen voor klimaatvraagstukken. En Pia Dijkstra

vertelt hoe zij de afgelopen tien jaar de medisch-ethische kwesties die haar aan het hart gaan bespreekbaar maakte en omzette in voorstellen en concrete wetgeving.

Ik heb het de afgelopen maanden vaker gezegd: wat zijn we een enorm veerkrachtige vereniging! Ondanks de beperkingen van de Covid-19-maatregelen bruist het van de activiteiten. Ook al mis ik, en velen met mij, de live ontmoetingen ontzettend, van afstand is beslist geen sprake. Het lijkt of iedereen juist een stapje harder loopt om zaken voor elkaar te krijgen.

Covid-19 maakt ook dat er de komende tijd aardig wat *digitale* stemmingen plaatsvinden. Tussen 21 en 26 november voor de amendementen op het concept-verkiezingsprogramma en van

19 november tot 1 december kun je meebeslissen over de lijstvolgorde van onze Tweede Kamerkandidaten. Ook de andere stemmingen, die normaal gesproken tijdens het congres plaatsvinden, zijn digitaal. Ik hoop dat de opkomst daarbij net zo hoog is als bij de verkiezing voor onze lijsttrekker, afgelopen zomer. Sommige leden mogen deze maand ook 'gewoon' naar de stembus, vanwege herindelingsverkiezingen op 18 november. Kortom, november wordt de maand waarin we alvast warm draaien voor een mooi verkiezingsjaar in 2021!

**Anne-Marie
Spierings**
Partijvoorzitter

26 | Ondertussen in... In Oisterwijk staat D66 weer op het stembiljet!

foto © European Union 2020 - Source: EP / Christian CREUTZ

32 | Portret Samira Rafaela; een roerig jaar in Europa

42 | Geschiedenis Vergeten voorloper Jan Glastra van Loon

Een nieuwe stijl

Deze zomer lanceerde D66 haar nieuwe website. Hoog tijd om *Democraat* ook onder handen te nemen. Naast de nieuwe lettertypes (Aleo, Inter), is de letter iets groter en de interlinie wat ruimer (op veler verzoek). Ook hebben we het gebruik van diverse achtergrondkleuren overgenomen van de vernieuwde website. Tot slot introduceren we een aantal nieuwe leden-rubrieken in deze *Democraat*-nieuwe-stijl. Veel leesplezier!

Kandidatenlijst Stem mee

Van 19 november tot 1 december kun je meestemmen over de volgorde van de kandidatenlijst voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021. Begin december wordt de definitieve lijst bekend gemaakt. Elk stemgerechtigd D66-lid ontvangt per mail een uitnodiging voor deze digitale stemming (via Orca). Heb je geen mail ontvangen? Mail naar: lvc@d66.nl

Meer informatie?
→ d66.nl/verkiezingen

foto Jeroen Mooijman

Doe mee met de campagne!

Op 17 maart 2021 willen wij de grootste partij worden. En daarvoor is jouw inzet nodig! Geef je op als vrijwilliger bij je lokale afdeling of bij de 'Ik kies Kaag'-campagne, die activiteiten door het hele land organiseert. Meedoen vanachter je scherm? Dat kan ook! Want naast onze straatcampagne is onze *online* campagne onmisbaar. Dus *like* onze berichten op sociale media en deel ze met je vrienden door hen te *taggen*. En tot slot: voor een goede campagne hebben we niet alleen enthousiaste vrijwilligers nodig, maar ook financiële middelen. Doneren kan heel eenvoudig, via een tikkie of via het donatieformulier op: d66.nl/nieuwleiderschap

Meer informatie? → d66.nl/campagne

Verkiezingsprogramma Stem mee

Tot 23 oktober konden er wijzigingsvoorstellen op het concept-verkiezingsprogramma 2021-2025 worden ingediend. Van 21 november tot 26 november wordt er gestemd over deze amendementen. Van vrijdag 27 november tot zaterdag 28 november kun je vervolgens meestemmen over het geamendeerde verkiezingsprogramma. De uitslag wordt tijdens het (digitale) congres op zaterdag 28 november bekendgemaakt.

Elk stemgerechtigd D66-lid ontvangt per mail een uitnodiging voor deze digitale stemmingen (via MijnD66.nl). Heb je geen mail ontvangen? Mail naar: besluitvormingscommissie@d66.nl

Meer informatie? → d66.nl/verkiezingen

Opkomstrecord lijsttrekkersverkiezing

Tussen 19 augustus en 2 september konden onze leden stemmen over het lijsttrekkerschap voor de Tweede Kamerverkiezingen van 17 maart 2021. Sigrid Kaag haalde 95,7 procent van de uitgebrachte stemmen. De andere kandidaat – Ton Visser – kreeg 3,1 procent van de stemmen. 1,2 procent van de leden stemde blanco.

Maar liefst 11.577 D66'ers stemden mee in deze e-voting: 49,7 procent van de stemgerechtigde leden. Dat is een opkomstrecord voor een lijsttrekkersverkiezing. Ter vergelijking: in 2012 stemden 4136 leden (19,5 procent); in 2017 brachten 4509 leden (18,5 procent) hun stem uit.

foto Jeroen Mooijman

Ledenportaal

Op **MijnD66.nl** kun je niet alleen je persoonlijke gegevens en voorkeuren beheren, maar ook je abonnementen (zoals nieuwsbrieven) aanpassen, je aanmelden voor een thema-afdeling, of de contactgegevens van jouw lokale afdelingsbestuur opzoeken. Daarnaast kun je in dit ledenportaal ook deelnemen aan stemmingen (bijvoorbeeld over het verkiezingsprogramma). Je emailadres is tevens je gebruikersnaam. Heb je problemen met inloggen? Stuur een mail naar: ledenadministratie@d66.nl

18.11.2020 Herindelingsverkiezingen

Op woensdag 18 november kunnen inwoners van Appingedam, Loppersum en Delfzijl stemmen voor de raad van hun nieuwe gemeente Eemsdelta. In Vught, Boxtel, Haaren en Oisterwijk wordt er ook gestemd vanwege de herindeling van de gemeente Haaren. Daarbij zal D66 Oisterwijk voor het eerst in zestien jaar weer zelfstandig meedoen aan de verkiezingen! (Zie ook de reportage op p.26.)

28.11.2020 Congres 112 (digitaal)

Twee keer per jaar komen D66'ers uit het hele land bij elkaar tijdens onze congressen. Vanwege de coronamaatregelen vindt ons najaarscongres digitaal plaats. Tijdens dit congres wordt het definitieve verkiezingsprogramma door de leden vastgesteld. Daarnaast kan er ook over moties en op kandidaten (vacatures partijcommissies) worden gestemd. En uiteraard worden er ook weer (digitale) sessies georganiseerd en zijn er inspirerende speeches te zien en te horen! Elk D66-lid ontvangt per mail een uitnodiging voor dit online congres.

Meer informatie? → d66.nl/congres

Na anderhalf jaar zonder politiek leider, mochten de D66-leden eindelijk een nieuwe lijsttrekker kiezen. Dat werd, niet geheel onverwacht, Sigrid Kaag – huidig minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Wat kan Nederland van onze voormalige topdiplomaat verwachten? “Leiderschap gaat om richting geven.”

tekst **Milan Assies**
foto's **Martijn Beekman**

“Ik wil
leiderschap
uitdragen
dat
inclusief is”

COVERINTERVIEW

“Het is een meisje en we noemen haar Els.” Met deze woorden kondigde Hans van Mierlo in 1997 Els Borst aan als de nieuwe lijsttrekker van D66. 23 jaar later staat er weer een vrouw aan het roer van de D66-kandidatenlijst voor de Tweede Kamerverkiezingen. “Het is een voorrecht politiek leider te zijn van onze mooie en dynamische partij”, zei Sigrid Kaag toen de uitslag van de lijsttrekkersverkiezing op 4 september bekend werd gemaakt.

Rode draad
Hoewel de uitslag *an sich* geen verrassing was, is deze carrièrestap er één die velen – inclusief zijzelf – tot een aantal jaren terug voor zeer onwaarschijnlijk hadden gehouden. Gelauwerd om haar internationale verdiensten bij de Verenigde Naties – waar ze in 1994 begon – stond een terugkeer naar Nederland voor topdiplomaat Kaag niet in de sterren geschreven. Een blik op haar cv van de tijd ‘voor Nederland’ maakt indruk, waarbij het leiden van de ontwapeningsmissie in Syrië en haar rol als *Special Coordinator* in Libanon het meest in het oog springen. Haar inzet voor, zoals zij het zelf omschrijft, “kansengelijkheid en rechtvaardigheid” loopt daarbij als een rode draad door haar internationale carrière.

Een gemakkelijk leven was het niet, er moesten pittige keuzes gemaakt worden. Voor zowel haarzelf, als voor haar gezin. Tijdens haar werkzaamheden in Soedan was ze bijvoorbeeld twee jaar lang nauwelijks thuis. Ook haar werk in Syrië bracht vanzelfsprekende risico's met zich mee. “Het was lastig, dat zeker. Maar ik wist ook telkens dat er een belangrijke opdracht was.” Toch kwam er een punt waarop ze merkte dat ze haar internationale diplomatieke werk nog wel langer kon doen, maar dat ze er niet beter meer in zou worden. Het gevoel dat het tijd werd voor wat anders groeide. Op het moment dat ze het besluit nam om een ander pad in te slaan, wás dat pad er overigens nog niet. In een interview met *Trouw*, in december 2017, zei ze hierover: “Ik heb altijd ervaren: als er één deur dichtgaat,

gaat uiteindelijk een andere weer open.” Die andere deur opent Alexander Pechtold, als hij haar tijdens de formatie van het huidige kabinet-Rutte III benadert. Het nieuwe pad leidt naar het ministerschap van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Een nieuwe koers
Het is in deze rol dat D66'ers – en met hen alle Nederlanders – Kaag de afgelopen jaren hebben leren kennen. Ze staat bekend als beheerst en belezen. In de Tweede Kamer spreken vriend en vijand waardering uit voor de manier waarop ze parlementariërs te woord staat: met een grote focus op inhoud, niet te beroerd om haar ongelijk toe te geven indien ze dit nodig acht. Het is die manier van dialoog en debat voeren die Kaag ook in haar rol als partijleider naar voren wil brengen: “Ik wil leiderschap uitdragen dat inclusief is. Dat gericht is op dialoog. Dat kan partijoverstijgend zijn, maar met een rechte rug als de thema's moeilijk zijn.”

Die houding betekent voor Kaag overigens niet dat ze kiest voor het gemiddelde van alle meningen. Het staat juist voor het duidelijk uitleg durven geven bij complexe keuzes. Het aan mensen duidelijk maken dat je het niet altijd kan hebben zoals je het wilt hebben. “Het gaat dus om het geven van richting.” Dat een andere richting, een nieuwe koers voor Nederland nodig is, benadrukt Kaag daarbij stellig. Zo moet de coronacrisis een *wake-up call* zijn om onze samenleving en onze economie anders in te richten. Maar ze noemt ook uitsluiting en discriminatie als een prioriteit. “We hebben al die jaren racisme en uitsluiting in onze maatschappij gebagatelliseerd.”

Ambitieuze voorstellen
Gevraagd naar haar stokpaardjes, haar inhoudelijke kernpunten, noemt Kaag als eerste leiderschapsstijl. Een effectief partijleider is volgens haar iemand die zich laat informeren door Kamerleden, maar die wel richting geeft, kaders stelt en prioriteert. Dat houdt voor haar het besef in dat je als partij niet vijftig punten kan binnenhalen; dat het nodig is om hoofdlijnen te schetsen, maar met ruimte voor andere thema's die kunnen opspelen. Ze wil ruimte bieden waarbinnen vernieuwende, ‘typische D66'-ideeën kunnen bloeien. “Ideeën die hun tijd ver vooruit zijn.” Ze geeft voorbeelden van recente initiatieven die voor haar D66 typeren en waar zij de komende jaren mee verder wil. Van de ‘rijke

Sigrid Kaag
02.11.1961

1988-1990
Shell International in London

1990-1993
Ministerie van Buitenlandse Zaken, afdeling politieke VN-zaken

1994-1997
United Nations Relief and Works Agency in Jeruzalem

1998-2004
Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) in Genève

2004-2005
Senior adviseur VN in Khartoum (Soedan) en Nairobi (Kenia)

2005-2010
Diverse functies UNICEF (o.a. regionaal directeur Midden-Oosten/Noord-Afrika)

2010-2013
Assistent secretaris-generaal UNDP (United Nations Development Programme) in New York

2013-2014
Ondersecretaris-generaal VN (leiding OPWC-VN-ontwapeningsmissie) in Syrië

2015-2017
Ondersecretaris-generaal VN (Special Coördinator/Vredesgezant) in Israël en Libanon

2017-heden
Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking kabinet-Rutte III

2020-heden
Lijsttrekker D66 voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021

“Inclusief leiderschap is gericht op dialoog. Dat kan partijoverstijgend zijn, maar met een rechte rug als de thema's moeilijk zijn”

schooldag’ van Paul van Meenen tot alle inzet op digitaal en op klimaat in het verkiezingsprogramma. “Want zonder D66 was er nu geen Klimaatakkoord en Klimaatwet.” Ook de hervorming van het toeslagenstelsel van Steven van Weyenberg is zo'n typisch D66-idee, zegt Kaag. “Al jaren trekt men zich de haren uit het hoofd over de oneerlijkheid, de moeilijkheid van het toeslagenstelsel en nu ligt dus een heel ambitieus voorstel. Er is durf en politieke moed nog om te zeggen: *hier is een voorstel, we hebben het goed bedacht, laten we daar over gaan praten*. Dat betekent dat je verantwoordelijkheid neemt voor je ideeën, om je idealen te vertalen in een zorgvuldig en genuanceerd voorstel.”

Opkomen voor kwetsbaren
Maar nog meer dan over de politieke ideeën en voorstellen van D66, gaat Kaag vooral graag in op hóe die ideeën uit te dragen. Zij ziet D66 als een partij voor iedereen, maar bovenal voor kwetsbaren. Ze denkt veel na over hoe in alle lagen van de samenleving kenbaar gemaakt kan worden dat “juist als we praten over kansengelijkheid in het onderwijs, praten over een herziening van het toeslagenstelsel, de verduurzaming van de economie, de huizenmarkt of mobiliteit, dat het over hén gaat, dat juist zij daar baat bij hebben.”

Ze benadrukt met klem dat de sterkste schouders in de Nederland de zwaarste lasten moeten

dragen. Maar ze ziet ook dat, hoewel we in een rijk land leven, deze rijkdom lang niet altijd rechtvaardig verdeeld wordt. Het verwijt dat D66 ‘niets zou doen voor PVV’ers en FvD’ers’, is dan ook niet aan haar besteed. “We nemen hen zeer serieus, en hun zorgen ook. Het enige verschil is: wij zijn niet van schreeuwen en overschreeuwen. We zijn een partij van serieuze oplossingen.” Hoewel ze het breder kenbaar maken van het D66-verhaal dus ziet als een duidelijk opdracht aan zichzelf, vindt ze ook dat deze opdracht niet alléén door een politiek leider of een fractie gedragen kan worden. Echte verandering komt volgens Kaag als “alle leden en vrijwilligers zich inzetten om het D66-verhaal beter over het voetlicht te krijgen”.

En het eerlijke verhaal vertellen

Dat betekent ook: het éérlijke verhaal vertellen. Dat is ook nodig als het op Europa aankomt, zegt Kaag. Haar visie van Nederland is er een waarin het effectief en relevant is in Europa en minder over ‘de bonnetjes’ klaagt. Als minister van Buitenlandse Handel, “maar ook als betrokken Europeaan”, ziet ze de baten van een sterk Europa. Mensen meenemen in die visie op Europa, betekent voor haar dat je als partij een stip op de horizon plaatst en scherpe inhoudelijke beleidskeuzes durft te maken. “Ik denk dat we onszelf tekort doen. We hebben een enorme rol die we kunnen spelen, meer dan we tot nu toe gedaan hebben. We moeten terug naar het verhaal dat de Europese Unie en het lidmaatschap meer is dan een optelsom.”

Het idee dat Nederland via de EU alleen maar betaalt voor andere Europese landen, is er een waar Kaag van gruwelt. Het negeert volgens haar niet alleen het feit dat Nederlanders hun brood verdienen in de EU, maar ook dat het ons veiligheid en stabiliteit biedt. En ons de mogelijkheid geeft om ons sterk te positioneren tussen de Verenigde Staten en China. Voor het “doorgeslopen pad” van extreme globalisering geldt voor Kaag hetzelfde. “Enkel een oplossing op Europees niveau zal werken – van waardeketens tot een herinrichting van een bepaalde manier van strategische autonomie. Dat hoort bij EU-lidmaatschap.” Het eerlijke verhaal durven vertellen over de Europese Unie als waardengemeenschap en het belang van Nederland bij een sterk Europa, voelt daarom als haar politieke plicht.

Moderner, eerlijker, groener

Gevraagd naar haar eerder uitgesproken ambitie om premier te worden en naar hoe zij het ambt anders zou bekleden dan Mark Rutte de afgelopen tien jaar deed, reageert ze behoudend. Vooruitlopen op een verkiezingsuitslag wil ze niet, maar vanzelfsprekend is het haar ambitie om met D66 de grootste te worden. “Ik hoop dat als wij als grootste partij regeren, dat je zult zien dat Nederland beter uit de crisis is gekomen. Moderner, eerlijker, groener. Dat we niet alleen vormgeven aan morgen, maar ook aan overmorgen.” Dat houdt voor Kaag onder andere in dat de coronacrisis wordt aangepakt om het behalen van doelen in de Europese *Green Deal* te versnellen, dat er een grote focus komt op het realiseren van ‘banen van de toekomst’, dat er goed gekeken wordt naar hoe de interne markt strategischer vormgegeven kan worden en naar hoe Nederland als internationale politieke actor van groter belang kan worden.

Maar eerst ligt er nog een grote uitdaging in de vorm van verkiezingen. “We gaan ons eerst inzetten voor een optimale uitslag in deze Tweede Kamerverkiezingen. Daarvoor moeten we goed campagne voeren, goed ons verhaal vertellen en het beste team voor de fractie bouwen. Daarna gaan we kijken hoe we als fractie gaan opereren, met Kamerleden die door zullen gaan en nieuwe mensen die erbij komen. Het gaat om de kracht en overtuigingskracht van het team. Dat betekent goed je huiswerk doen, dossierkennis hebben en de kunst van het onderhandelen met elkaar met andere partijen beheersen.” ■

“Ik wil ruimte bieden waarbinnen vernieuwende ideeën kunnen bloeien. Typische D66-ideeën die hun tijd ver vooruit zijn”

BR “Goed idee!”

Dit is zeker een goed idee! Door het invoeren van een studiebeurs investeert de samenleving niet alleen in de student, maar juist ook in zichzelf. Door studenten meer vrijheid van schulden en andere geldzorgen te geven, kunnen zij ook meer uit hun studietijd halen. Het is niet langer kiezen tussen jezelf ontwikkelen naast je studie of een grotere hypotheek voor je eerste huis. Hiermee wordt een stevige basis voor de toekomst gelegd. Daarbij wil ik nog wel een oproep doen: zoek naar een passende oplossing voor de leenstelsel-studenten die nu tussen twee studiebeurzen in zijn terecht gekomen. *Bouke Rovers (23), Delft*

MN “Voorstel gaat niet ver genoeg”

Het voorstel is beter dan het huidige ‘sociaal’ leenstelsel, maar gaat niet ver genoeg. Studeren moet bovenal bereikbaarder worden voor eerstegeneratie-studenten. Een leenstelsel waarin studenten met minder kapitaalcrachtige ouders zich in de schulden moeten steken om te mogen studeren, is niet sociaal. Eerst als eerstegeneratiestudent en langstudeerder, en nu als docent aan een universiteit, constateer ik dat studenten met theoretisch geschoolde ouders – die doorgaans een bovengemiddeld inkomen hebben – vaak stevige financiële ondersteuning krijgen. Hierdoor zijn deze studenten vaker in de gelegenheid leerzame maar dure activiteiten te ontplooiën, zoals onbetaald bestuurs- en commissiewerk, buitenlandse uitwisselingen en stages. Eerstegeneratiestudenten die door een olopende studieschuld genoodzaakt zijn om snel af te studeren en zich minder te ontwikkelen dan de sociaal-economisch

bevoorrechte studenten is het vernietigen van menselijk kapitaal. *Marishka Neekilappillai (31), Hilversum*

WK “Niet periodiek regelen”

Dit plan is een goede zet in het sociaal maken van het ‘sociaal leenstelsel’. Ik vind echter dat niet alleen ouderlijk inkomen, maar ook vermogen moeten worden meegenomen in de bepaling van het recht op deze beurs. Een afrekening per behaald studiejaar zie ik niet zitten. Wanneer is een studiejaar ‘behaald’? Waarom bekostigen we studenten die uiteindelijk geen diploma behalen? Daarnaast heeft dit ook geen voordelen voor studenten, omdat een lening pas afgelost dient te worden nadat zij zijn afgestudeerd of gestopt zijn met studeren. *Wouter Kobes (24), Enschede*

JWL &JP “Het kan nóg progressiever”

Ontzettend mooi dat D66 oog heeft voor de nadelen van het huidige systeem en een groot deel van de zwaarst getroffen groep extra wil ondersteunen! Een goed alternatief voor het huidige systeem. Wat de Jonge Democraten betreft kan het nog een stapje progressiever. De oplossing van D66 blijft gevoelig voor misbruik en bureaucratische rompslomp. Vervang dit daarom voor een uitbouw van het plan van Van Weyenberg: een uitkeerbare belastingkorting waarmee elke student rond kan komen en waarbij werken blijft lonen. Hiermee laten we werkelijk elke student vrij (om alle kansen te benutten), maar geen enkele student vallen! *Jan Willem het Lam (25) en Jelt Pekaar (21), Amsterdam (portefeuillehouders Onderwijs & Wetenschap van de Jonge Democraten)*

NIEUWE STUDIEBEURS

D66 wil dat meer studenten een studiebeurs krijgen. Studenten van wie de ouders tot € 70.000 (twee keer modaal) per jaar verdienen, krijgen recht op een beurs van maximaal € 400 euro per maand. Deze beurs wordt niet pas ná het behalen van een diploma een gift, maar dit wordt periodiek geregeld, bijvoorbeeld per (behaald) studiejaar. Goed idee?

→ d66.nl/nieuwe-studiebeurs

Wat vind jij? Het onderwerp en de deadline voor het volgende nummer ontvang je via de digitale thema-updates. Mail je reactie (max. 125 woorden) naar democraat@d66.nl en vermeld daarbij je naam, leeftijd en woonplaats. De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen in te korten

→ Ontvang je geen thema-updates? Ga naar [MijnD66.nl](https://mijnD66.nl) en pas je abonnementen aan in ‘Mijn profiel’.

UITGELICHT

Een nieuw begin

Laat iedereen vrij,
maar niemand vallen.

Concept-verkiezingsprogramma 2021-2025

D66

1. Wij geven ieder kind een rijke schooldag, met het beste onderwijs, kunst en cultuur, sport, muziek en een gezonde lunch. Kinderopvang wordt gratis, zodat geen kind start met een achterstand, ongeacht afkomst. Leraren worden beter toegerust en betaald. We houden mbo, hbo en universiteit toegankelijk met een nieuwe studiebeurs. We investeren in kunst en cultuur. Dat is extra belangrijk, nu de coronacrisis de sector kwetsbaar heeft gemaakt.

2. Wij halen de klimaat-doelen en doen er een flinke schep bovenop. Nederland wordt de grootste producent van windenergie in Europa, met duizenden windmolens op zee. Tot 2025 gebruiken we 30 procent minder nieuwe grondstoffen. Er komt meer ruimte voor natuur. Kringlooplandbouw wordt de norm, we werken toe naar halvering van de veestapel.

3. Wij gaan de strijd aan met de gezondheids-ongelijkheid. Het is schrijnend dat mensen met een praktische opleiding of een lager inkomen jaren korter leven, in slechtere gezondheid. We investeren in alles wat dit verschil verkleint: van goed onderwijs tot een gezonde leefomgeving en levensstijl en persoonlijke zorg dichtbij huis. Preventie van chronische ziekten en overgewicht verdient meer prioriteit dan symptoombestrijding met medicijnen.

4. Wij willen dat werk de basis is voor een vrij en waardig bestaan. We maken het voor werkgevers aantrekkelijker vaste contracten te geven. De verschillen tussen werkenden maken we kleiner, zodat iedereen zekerheid heeft. Wie geen baan heeft, krijgt hulp om zich om te scholen. We schaffen het ingewikkelde toeslagenstelsel af. Iedere Nederlander krijgt een belastingkorting of een vast netto bedrag als je te weinig verdient.

5. Wij gaan een miljoen nieuwe huizen bouwen, zodat de stille ramp op de woningmarkt stopt en mensen de basis hebben van een goed en fijn huis. We beschermen huurders en verkleinen de verschillen tussen huur en koop.

6. Wij staan voor een sterke overheid. Dat begint met investeren in publiek werk, dat ons samenleven mogelijk maakt. Want niemand kan leven van waardering alleen. Maar we kunnen de problemen ook niet alleen afdoen met een salarisverhoging. De politiek moet weer durven mensen te vertrouwen en de ruimte te geven in hun werk. Wij willen dat de overheid de publieke belangen van ons allemaal beschermt. Wij geven mensen grip op de razend-snelle veranderingen om hen heen. En de overheid moet ook zorgen voor transparantie en eerlijke concurrentie. Mededingingsautoriteiten moeten moderne waakhonden zijn. De macht van Big Tech, Big Pharma en andere grote ondernemingen mag nooit ten koste gaan van fundamentele rechten als individuele vrijheid, democratie of de volksgezondheid.

7. Wij investeren fors in de rechtsstaat: rechtspraak, OM, reclassering en sociale advocatuur. Omdat mensen zonder toegankelijk recht niet echt vrij zijn, maar ook omdat veiligheid en het terugdringen van criminaliteit belangrijke voorwaarden zijn voor onze vrijheid. Daarom willen we politie-inzet nadrukkelijk richten op misdaden die onze samenleving het hardst raken, zoals zware geweldsdelicten en grootschalige oplichting.

8. Wij vernieuwen onze democratie. Zeggenschap staat voor ons centraal. We moderniseren het kiesstelsel, we willen een gekozen premier en we geven mensen meer inspraak op alle niveaus. We treden hard op tegen racisme en discriminatie, ter verdediging van een open en inclusieve samenleving.

9. Wij zetten vol in op emancipatie. Want nog altijd hebben geslacht en gender invloed op kansen. Van gevarieerde sollicitatiecommissies tot quota en betere CAO's. We strijden tegen zwangerschapsdiscriminatie op werk en tegen geweld achter de voordeur. We staan pal voor gratis anticonceptie en de abortuspil komt bij de huisarts beschikbaar.

10. Wij waarborgen zelf-beschikking over het eigen lichaam, ook in een toekomst vol nieuwe medische mogelijkheden. Dat vraagt om onderzoek en ethische discussie, bijvoorbeeld over het kweken van embryo's voor onderzoek, embryomodificatie en meer ruimte voor stamcelonderzoek.

11. Wij beschermen de rechten van mensen bij het grijpen van de grote kansen van digitalisering. Meer zeggenschap van mensen over hun data. Meer controle op data-verzameling door bedrijven en overheden, ook in de publieke ruimte. We zorgen dat besluitvorming door algoritmes altijd een menselijke 'check' heeft. Alleen zo kunnen we vrij zijn in een digitale wereld.

12. Wij stimuleren de overgang van een waarde- naar een waardengedreven bedrijfsleven. Ambitieuze bedrijven die economisch succes én meerwaarde voor de samenleving nastreven, bieden we een zo goed mogelijk vestigingsklimaat en ondersteuning bij innovatie en digitalisering. Dat geldt ook voor het mkb. Zij zijn de motor van goede banen voor iedereen in Nederland, nu en in de toekomst.

13. Wij zetten trots onze traditie van internationale samenwerking voort en willen dat Nederland in Europa weer een voortrekkersrol speelt. Samen kunnen we ons grondgebied en onze belangen verdedigen. Samen kunnen we zorgen voor veilige routes om arbeidsmigranten een kans te geven onze economie te versterken. Samen bieden we humane opvang aan vluchtelingen. Samen voorkomen we conflicten en grijpen in waar nodig. Want D66 gelooft dat de nationale staat zijn eigen rechtsorde alleen kan beschermen in samenwerking met anderen.

→ **Verder lezen:** lees het volledige concept-verkiezingsprogramma 2021-2025 op: d66.nl/verkiezingsprogramma

→ **Meebeslissen:** als stemgerechtigd lid word je per mail uitgenodigd om te stemmen. Zie pagina 4-5 voor meer informatie.

“We staan voor
gelijke kansen,
voor vrijheid om
te beslissen over
het eigen leven,
voor een sterke
overheid, voor een
open internationale
blik, en voor
keuzes die goed
zijn voor morgen”

foto Jeroen Mooijman

Op 20 september presenteerde D66 haar concept-verkiezingsprogramma *Een nieuw begin*. Wouter Koolmees is voorzitter van de commissie die het programma schreef. “Een *elevator pitch*? Daar doe ik niet aan, we hebben niet voor niets 212 pagina’s geschreven.”

tekst Jan Vincent Meertens

Koersvast & toekomstbestendig

INTERVIEW

Onder zijn regie zijn het pensioenakkoord en de nieuwe inburgeringswet tot stand gekomen. De afgelopen maanden kwamen daar – onder langdurige hoogspanning – diverse steunpakketten voor behoud van werkgelegenheid tijdens de coronacrisis bij. De “ongekroonde Koning van de polder” noemt Sigrid Kaag hem. Wouter Koolmees, sinds 2017 minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, kan er hartelijk om lachen. Al sinds 2010 voert hij debatten en onderhandelingen over een transparanter en persoonlijker pensioen. Is het pensioenakkoord de kroon op zijn werk? “Ja, toch wel. Alleen al omdat er twaalf jaar over onderhandeld is en het overleg heel erg lang vastzat. Met dit akkoord hebben we het stelsel echt toekomstbestendig gemaakt.”

Een nieuw begin na corona

En nu ligt er een toekomstbestendig concept-programma ter beoordeling voor de leden. De toekomst is echter onzekerder dan we dachten; de realiteit heeft ons ingehaald, zegt Koolmees. “De gevolgen van het coronavirus zijn ingrijpend. Onder de radar sluimerden al een lange tijd scheidslijnen in onze samenleving. De coronacrisis heeft deze pijnlijke situatie nog zichtbaarder gemaakt. Daarom is de titel van ons

programma *Een nieuw begin* – laat iedereen vrij maar niemand vallen. Het is een nieuw begin na corona en natuurlijk een verwijzing naar nieuw leiderschap onder Sigrid Kaag. We gaan door op de ingeslagen weg, alleen gaan we weer een stap verder.”

Het programma borduurt deels voort op wat D66 in de huidige regeerperiode gerealiseerd heeft. Niet alleen de pensioen- en inburgeringswet, maar ook de klimaatwet en de grote investeringen in onderwijs waren zonder D66 niet tot stand gekomen. Het programma is optimistisch, maar wel met een kanttekening. “Het is geen blauwdruk. Wie durft te zeggen hoe onze samenleving en economie eruitzien over een jaar? Wij niet, en dat is eerlijke politiek. Dus geen garanties, maar wel de belofte van onze inzet.”

Vijf grondslagen

In de campagne is het van belang dat D66 zich goed kan onderscheiden van andere partijen, zeker als coalitiepartij, maar Koolmees laat zich niet verleiden tot een *elevator pitch*. “Daar doe ik niet aan, we hebben niet voor niets 212 pagina’s geschreven.” Voor leden die graag handvatten willen om vrienden en collega’s te informeren

en te overtuigen, heeft hij wel een advies. “Het is goed om onze vijf grondslagen, onze overtuigingen, te benadrukken. Daar zijn concrete punten aan verbonden. We staan voor gelijke kansen, voor vrijheid om te beslissen over het eigen leven, voor een sterke overheid, voor een open, internationale blik, en onze keuzes van vandaag moeten goed zijn voor morgen. Toekomstvaste keuzes dus.”

Wij zijn een echte progressieve middenpartij, vervolgt Koolmees. “Daarin onderscheiden we ons van een middenpartij zoals het CDA. We hebben ambitieuze ideeën als het gaat om het klimaat, over vergroening. Op een aantal andere onderwerpen zijn we zelfs een beetje radicaal, in vergelijking tot andere partijen. Dan heb ik het over vrijzinnigheidsthema’s. Denk aan zelfbeschikking, denk aan gelijke rechten en inclusiviteit, denk aan drugsbeleid. Het is de combinatie van die progressiviteit en soms radicale voorstellen met degelijk financieel en economisch beleid die ons uniek maakt. En zoals Alexander Pechthold al zei: *soms heb je een komma nodig om tot een punt te komen*. Dat geldt vooral en zeker voor D66’ers. Daarom zijn het 212 pagina’s geworden. Maar dan heb je wel een rond verhaal en een toekomstbestendige visie.”

Progressief kapitalisme
Ook richting het bedrijfsleven wil D66 vooruitstrevend zijn, zegt Koolmees. “Toekomstige generaties hebben recht op een leefbare planeet. Deze omslag gaat alleen samen met bedrijven lukken. Daarom stimuleren we de overgang van een van waarde- naar *waardengedreven* bedrijfsleven. Ambitieuze bedrijven die meerwaarde hebben voor onze samenleving bieden we een zo goed mogelijk vestigingsklimaat en ondersteuning bij innovatie en digitalisering. We staan daarbij vooral voor het mkb, de motor voor goede banen in Nederland.”

In het programma wordt de term ‘progressief kapitalisme’ geïntroduceerd. “Ja!”, zegt Koolmees enthousiast, “een mooi thema, een terecht thema ook. Kapitalisme is een woord dat besmet is geraakt door zaken als belastingontwijking, milieuvervuiling en uitbuiting. Terwijl de vrije productie en de ondernemersvrijheid ons veel welvaart hebben gebracht. Wat ik het mooie vind van progressief kapitalisme is dat het ruimte biedt voor ontwikkeling en innovatie, maar tegelijkertijd een eerlijke prijs heft op vervuiling en

producten en monopoliemacht tegengaat – denk aan *Big Tech* en *Big Pharma*. Winst maken en ondernemen zijn geen vieze woorden; dat zijn belangrijke activiteiten in onze economie. Maar het moet wel eerlijk, netjes en schoon. En daar heb je de overheid voor nodig.” Koolmees wil hierbij graag de bijdrage van een groep D66’ers noemen die zich hebben verenigd onder de naam *Breidelaars*. Zij strijden voor een ‘economie die werkt’ en willen de democratie versterken door het kapitalisme te breidelen. “We hebben hun bijdrage bijna helemaal overgenomen.”

De lange lijnen van D66
Koersvast, consistent en toekomstbestendig – woorden die Koolmees regelmatig herhaalt in het gesprek. “Bij vrijwel elk onderwerp zie je de lange lijnen die al meer dan vijftig jaar in ons programma terugkomen. Onlangs is er bijvoorbeeld een voorstel over het correctief referendum aangenomen. Het kwam van de SP, maar het is een van de ideeën die wij al decennia meetronen, waar we steeds hard aan trekken maar die taai zijn om te bereiken. Stapje voor stapje worden ze toch bereikt. Als je langdurig gecommitteerd blijft aan je uitgangspunten, lukt heel veel. Of het nu gaat om democratische vernieuwing, onderwijs of klimaat. Kijk naar Jan Terlouw, die als een van de eerste politici het milieuraapport van de Club van Rome serieus nam; de econologie van Hans Wijers in de jaren negentig – en ook nu weer trekken we die lange lijn van groene groei door in ons programma.”

Koolmees is blij met de inzet van iedereen die betrokken is geweest bij het programma. “Wat ik enorm heb gewaardeerd, is het werk van de mensen van de Permanente Programma-commissie onder leiding van Annet Aris. Wij mogen als VPC (zie kader) de inhoudelijke keuzes beoordelen en bewaken, maar het echte handwerk gebeurt door deze commissie. Ze hebben de afgelopen twee jaar input opgehaald bij leden, themacommissies, fracties, bewindspersonen en de ontwerpteksten geschreven.”

In goede handen bij Sigrid
Nu gaan we gezamenlijk – onder aanvoering van Sigrid Kaag – de waarden en voorstellen van D66 over het voetlicht brengen, zegt Koolmees. “Ik ben vol vertrouwen. Sigrid is onderscheidend met haar verhaal en met haar houding in Den Haag op dit moment. Ons programma is in goede handen bij haar.” ■

Verkiezingsprogramma-commissie (VPC)

Wouter Koolmees
(Voorzitter)

Aletta Hekker
Secretaris Politiek, Landelijk Bestuur

Eline Leijten
Zelfstandig ondernemer

Roy Kramer
Politiek Adviseur

Ellen Bijsterbosch
Gemeenteraadslid D66 Utrecht

Alexander Rinnooy Kan
Emeritus hoogleraar economie en bedrijfskunde

Marietje Schaake
Directeur Cyber Policy Center, Stanford University

Joost Sneller
Tweede Kamerlid

Franco Weerwind
Burgemeester Almere

HOE NEGATIEVER, HOE BETER!

Nu oktober herfstige regendagen en nieuwe coronamaatregelen met zich meebrengt, is het soms lastig de goede moed erin te houden. Naast de kruidnoten in de schappen sprong er de afgelopen tijd slechts één ding onverminderd positief uit: het conceptverkiezingsprogramma van D66. *Een nieuw begin*, zo noemen we het. Niet bij de pakken neer gaan zitten, maar vooruit kijken. Dat sprak wel aan, want wij van de Jonge Democraten zijn uiteraard ook geen zwartkijkers.

Er was wel één punt dat ik graag een stuk negatiever terugzie dan dat het partijprogramma het op dit moment brengt. Één ding waarvoor, wat de Jonge Democraten betreft, geldt: hoe negatiever, hoe beter. Dat is de negatieve inkomstenbelasting.

De negatieve inkomstenbelasting – een langgekoesterde wens van de Jonge Democraten – heeft het gehaald tot het verkiezingsprogramma. Het is hét antwoord van D66 op de toeslagenaffaire: voortaan zullen we geen overheid meer hebben die haar burgers wantrouwt en in tijden van nood volledig laat vallen. Nee, we zetten een systeem op waar de overheid de burger respecteert, waarbij controle niet eens nodig is.

Maar goed, zo’n inkomstenbelasting zie ik dus graag nog wat negatiever. Dit is niet alleen een goed middel voor het toeslagenstelsel, maar ook juist voor de gehele sociale zekerheid.

Zouden we nu niet al stappen moeten zetten naar een volledige negatieve inkomstenbelasting; de bijstand, de AOW en de studiefinanciering inbegrepen? Zeker nu we na de coronacrisis een goed sociaal vangnet nodig hebben.

Zo hebben wij op ons Septembercongres een motie aangenomen om de studiefinanciering grotendeels te vervangen door een negatieve inkomstenbelasting. Dit is wanneer de rest van de toeslagen al wegvalt wat ons betreft de volgende stap om te nemen: een negatieve inkomstenbelasting voor studenten, die minimaal de aanvullende beurs en de weggevalten toeslagen dekt. Zo hebben de 40%-studenten, die volgens het D66-plan nog altijd moeten hopen op de vrijwillige bijdrage van de ouders, óók de zekerheid dat zij hun werkende leven na de coronacrisis niet moeten beginnen met enorme schulden. Vervang vervolgens de bijstand met een negatieve inkomstenbelasting, en ten slotte ook de AOW.

Een kans voor jongeren, én de rest van de samenleving, om op eigen houtje hun leven in te kunnen richten. Op deze manier kunnen we bij *een nieuw begin* iedereen vrijlaten, en helemaal niemand meer laten vallen. En als ik het zo formuleer klinkt dat niet eens zo negatief. ■

Léonie Janssen, landelijk voorzitter Jonge Democraten (JD). De JD zijn een onafhankelijke groep politieke jongeren die zich binnen en buiten D66 inzetten om kansen voor jongeren te realiseren en te garanderen: jongedemocraten.nl

LEDEN AAN HET WOORD

Een gezonde toekomst

tekst **Marcella Heijboer**

Hoe zorgen we voor betaalbare, toegankelijke én kwalitatief goede zorg? Dat is de eeuwige afweging in de zorg. In september presenteerde D66 *Eenheid in verscheidenheid*, een nieuwe visie op gezondheid.

Want gezondheid is meer dan zorg. In deze sociaal-liberale visie kijkt D66 daarom ook naar een gezonde toekomst buiten de zorg. Dat is vooral van belang als we kijken naar de grote gezondheidsongelijkheid. Mensen met een lagere opleiding leven gemiddeld zes jaar korter en maar liefst vijftien jaar korter in goede gezondheid. D66 wil daarom het perspectief veranderen: van zorg bij ziekte naar gezondheid in het leven.

Ondanks alle inspanningen voor een betere gezondheid zal medische zorg nodig blijven. Die zorg moet klaar zijn voor de toekomst. We willen ons richten op betere organisatie van de zorg. Leren van de coronacrisis. Met meer sturing van de overheid om samen te werken en beter gereguleerde marktwerking. Daarnaast moeten we meer luisteren naar de patiënt of cliënt. Met meer ruimte voor verscheidenheid en eigen regie. Tot slot willen we 'grip op groei'. Door het basispakket en het geneesmiddelenbeleid kritisch tegen het licht te houden en te investeren in innovatie en in ons zorgpersoneel. Zodat we geen voorschot nemen op de middelen van volgende generaties.

Ons Kamerlid Vera Bergkamp schreef deze visie op basis van input van thema-afdelingen, collega's uit de Kamers en externe deskundigen. Lees verder op: d66.nl/gezonde-toekomst

Stephan Schouten

Huisarts bij gezondheidscentrum Anton Jurgenshuis in Oss.

—
“Ik zou meer mogelijkheden willen om te innoveren”

“Dat er gezondheidsongelijkheid is, herken ik. Onze praktijk ligt in een achterstandsbuurt. Meer dan in andere wijken is er sprake van obesitas, roken, weinig beweging en financiële problemen. Wij werken met praktijkondersteuners die zowel ouderen en hun mantelzorgers, als mensen met aandoeningen zoals diabetes intensief begeleiden. Ze bezoeken patiënten proactief en adviseren over leefstijl; we zijn zeer gericht op preventie. Het nabijgelegen ziekenhuis kijkt ook zorgvuldig naar behandelopties. Ga je opereren, of kan afvallen onder begeleiding van een diëtiste een goed alternatief zijn? Als huisarts zou ik meer mogelijkheden willen om aan innovatie te doen en daar financiering voor te krijgen.

De coronacrisis heeft veel zwakke punten in de zorg blootgelegd. Onvoldoende materialen en medicijnen omdat je afhankelijk bent van China en India. Er zitten fouten in de marktwerking en verschillende instituties liepen achter de feiten aan. Er was echter ook een voordeel: ik had twee keer zoveel tijd voor patiënten op het spreekuur. Daardoor kon ik meer doorvragen en voorlichting geven en merkte ik dat ik minder hoefde door te verwijzen. Een betere financiering voor langere consulten zou dus een goed idee kunnen zijn.”

Suzan Kemperman

Kwaliteitsverpleegkundige ouderenzorg bij Zorgcentra De Betuwe in Culemborg.

—
“Laten we focussen op wat wél kan”

“Veel ouderen willen graag langer thuis blijven wonen. Maar daar is wel wat voor nodig. Soms bijten de verschillende financieringsstromen in de zorg elkaar. Gemeenten vinden bijvoorbeeld huisaanpassingen te duur en adviseren dan om een indicatie voor het verpleeghuis aan te vragen. Er zou meer integraal gewerkt moeten worden, waarbij potjes gebundeld zijn. In mijn directe omgeving zie ik gevallen van zorgmijding. Mensen met een uitkering, waarvoor de aansluitkosten van 90 euro voor persoonsalarmering te hoog zijn. Terwijl zo'n hulpmiddel hen wel in staat stelt zelfstandig te blijven.

Positieve gezondheid in brede zin is heel belangrijk. In mijn organisatie is het motto 'leven in optimale vrijheid' waarbij we focussen op: wat kan er nog wél. Dat geeft vaak meer gezondheidswinst en kwaliteit van leven. In verpleeghuizen zijn de meeste mensen palliatief. Veel van hen kiezen ervoor om geen ziekenhuisbehandelingen meer te ondergaan. Niet meer behandelen betekent niet dat we niks doen als ze ziek worden. Wat wil je nog? Wat vind je belangrijk in het leven? – in plaats van altijd maar doorgaan. Als leven lijden wordt, moet je ook los mogen laten.”

Lisanne Bensen

Tot voor kort arts-assistent Gynaecologie (niet in opleiding) bij Spaarne Gasthuis in Haarlem.

—
“Het zorgsysteem is fragiel door onderbezetting”

“Tijdens mijn studie heb ik geleerd om met de patiënt en diens familieleden in gesprek te gaan: wat is de juiste behandeling, de kwaliteit van leven. Anderhalf jaar geleden kwam ik fris, vol zin en energie van de opleiding en daar is niks aan veranderd. Ik ben heel trots op mijn vak. Wat ik wel zie, is dat het zorgsysteem heel fragiel is door onderbezetting. De werkdruk is hoog en door alle randzaken en regels is er onder artsen en verpleging minder werkplezier. Het valt mij tegen wat een kantoorbaan het ook is. Ik wil vliegreuven als arts maken en iemand in de ogen kunnen kijken, maar de computer staat vaak letterlijk tussen mij en de patiënt in. Goede verslaglegging is belangrijk voor de overdracht van patiëntgegevens en de continuïteit, maar ik moet ook veel niet-medische gegevens verwerken. Daarin is op IT-gebied een verbeter-slag te behalen, maar daar ligt de focus nu niet.”

“Dit najaar start ik met mijn PhD in Leiden. Het was bijzonder om tijdens de eerste besmettingsgolf van het coronavirus te werken. Bij de afdeling verloskunde ging de controle van zwangere vrouwen gewoon door. Ineens kwamen er middelen en samenwerkingsverbanden vrij; die drive van iedereen was mooi om te zien.” ■

Op 17 juli diende Tweede Kamerlid Pia Dijkstra haar wetsvoorstel Voltooid Leven in. Ze zal het dit keer niet zelf door de Kamers kunnen loodsen, want Dijkstra heeft besloten om na tien jaar afscheid te nemen van de politiek. “Ik wil weer over mijn eigen agenda beschikken.”

tekst **Caine Roland**

Vechten voor keuzevrijheid

INTERVIEW

“In het begin kreeg ik weleens blikken van: *wat doet die presentatrice hier in de Kamer?*”, vertelt ze lachend. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2010 haalde D66 tien zetels. Pia Dijkstra stond op plek 13, maar door voorkeurstemmen haalde ze toch een zetel. “Veel mensen denken dat ik gevraagd ben, maar ik heb mezelf aangemeld. Ik wilde D66 helpen haar idealen voor elkaar te krijgen.” Tien jaar lang werkte ze vervolgens onvermoeibaar aan diverse medisch-ethische dossiers. Met succes. Zo werd ‘haar’ Donorwet in 2018 door de Eerste Kamer aangenomen. Deze zomer diende ze het wetsvoorstel toetsing levenseindebegeleiding van ouderen op verzoek (Voltooid Leven) in.

In de voetsporen van Els Borst

Hiermee treedt ze in de voetsporen van inspirator en oud-minister Els Borst, die twintig jaar geleden de ‘Euthanasiewet’ door de Eerste Kamer loodste (zie kader, p. 22). Het verlenen van euthanasie en de hulp bij zelfdoding zijn sindsdien niet meer

strafbaar, mits er aan de zorgvuldigheidseisen is voldaan. Zo moet er sprake zijn van uitzichtloos en ondraaglijk lijden met een medische grondslag. “Hierdoor vallen mensen met een hoge leeftijd die niet per se fysiek ondraaglijk lijden maar hun bestaan als voltooid beschouwen, tussen wal en schip”, zegt Dijkstra over de aanleiding voor haar initiatiefwet. “Het gaat om mensen vanaf 75 jaar die lijden omdat het leven hen te lang is geworden. Ze willen zelf over hun sterven beslissen en waardig deze wereld verlaten. Deze wens moeten we respecteren.”

Wat een voltooid leven precies inhoudt, is niet eenvoudig te bepalen. Dijkstra is daarom veel in gesprek geweest met betrokkenen. Met ouderen zelf, uiteraard. Maar ook met medici en ethici. “Ik word ook regelmatig uitgenodigd door religieuze gemeenschappen om te komen spreken. Dan wisselen we van gedachten. Dat is zo interessant; het zijn onderwerpen die

Pia Dijkstra
09.12.1954

1978-1984
Regisseur
radiokerkdiensten,
voorlichtster en
omroepster, IKON

1984-1986
Programmaker
en presentatrice,
Radio Nederland
Wereldomroep

1986-1988
Verslaggever
Hier en Nu, NCRV

1988-2000
Presentator *NOS*
Achtuurjournaal

2000-2010
Presentator
diverse medische
tv-programma's,
AVRO

2008-2010
Voorzitter Taskforce
DeeltijdPlus

2010-heden
Tweede Kamerlid
voor D66

“Op dit moment is er misschien geen meerderheid voor Voltooid Leven, maar die was er in eerste instantie bij de Donorwet ook niet”

raken aan de essentie van het leven. Of neem de palliatieve zorg [*die verleend wordt wanneer er geen genezing meer mogelijk is, red.*]; daar is men continu bezig met de discussie rond het levenseinde: mogen we niet of juist wel ingrijpen wanneer daarom gevraagd wordt?” Het principe dat een voltooid leven in eigen regie moet kunnen zijn, staat voor Dijkstra als een huis. Wel zorgen dit soort gesprekken voor nieuwe inzichten. “Veel dokters vinden dat het niet bij hun vakgebied hoort, daarom zie ik hier een kans voor een nieuw beroep: de levenseinde-begeleider.” Deze zorgprofessional zal de stervenswens beoordelen zodat zeker is dat deze vrijwillig, zonder druk van buitenaf, weloverwogen en duurzaam is.

Proces van tien jaar

Het begon tien jaar geleden met de initiatief-groep Uit Vrije Wil, die bijna 120.000 handtekeningen verzamelde. Het burgerinitiatief *Voltooid Leven* werd in 2012 plenair behandeld, gevolgd door een onderzoek door de commissie-Schnabel. Die adviseerde om geen nieuwe wetgeving te maken, maar het kabinet-Rutte II (VVD, PvdA) besloot om tóch tot een wetsvoorstel te komen. D66 nam hierin het initiatief: Dijkstra publiceerde in december 2016 haar concept-wetsvoorstel dat zij ter consultatie voorlegde aan deskundigen en belangstellenden. Vele vragen, adviesrondes en tekstaanpassingen volgden.

Illustere voorgangers

De lange weg naar de Euthanasiewet

De legalisering van euthanasie is een langgekoesterde wens van D66. Al in 1984 dient Tweede Kamerlid Elida Tuinstra een initiatiefvoorstel in. Jacob Kohnstamm neemt de woordvoering van haar over, maar vond niet voldoende draagvlak. Roger van Bortel probeert het – vlak voor de verkiezingen van 1998 – opnieuw. Het nieuwe kabinet neemt dit voorstel over, waarna minister van Volksgezondheid Els Borst het door de Tweede en Eerste Kamer loodst. Op 1 april 2002 trad de ‘Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding’ in werking. Nederland was hiermee het eerste land ter wereld waar euthanasie wettelijk geregeld is.

Na de verkiezingen van 2017 werkte Dijkstra verder aan het wetsvoorstel en werd er opnieuw een onderzoekscommissie ingesteld. Om uit te zoeken om hoeveel mensen het nu eigenlijk gaat en wat die precies willen en waarom. In januari presenteerde deze commissie-Van Wijngaarden haar rapport en concludeerde dat er in Nederland ruim tienduizend 55-plussers zijn die niet ernstig ziek zijn, maar toch langere tijd een doodswens hebben. Het bevestigde wat Dijkstra al wist: “Er is brede steun voor eigen regie op een waardig levenseinde”. Omdat het huidige kabinet niet met een wetsvoorstel zal komen, besloot Dijkstra het zelf te doen. Ook al is het op dit moment nog onduidelijk of er een meerderheid voor is in de Tweede Kamer. “Die was er in eerste instantie bij de Donorwet ook niet, dus dat houdt me niet tegen. Je moet altijd blijven doorgaan met wat je belangrijk vindt.”

Stijf van de spanning

Die stemming over de Donorwet ligt nog vers in het geheugen. In 2018 werd deze met 38 stemmen voor en 36 stemmen tegen aangenomen door de Eerste Kamer. “Ik zat stijf van de spanning in mijn stoel. We hadden er zo lang aan gewerkt en de levens van mensen op wachtlijsten hangen ervan af.” De actieve donorregistratie is ook heel belangrijk voor de nabestaanden, zegt Dijkstra. “Wanneer een dierbare overlijdt die zijn wens niet doorgegeven heeft, zeggen mensen vaak ‘nee’ voor de zekerheid. Als er ‘geen bezwaar’ staat, verlicht dat de druk.” De wet trad afgelopen zomer in werking.

Mensen denken over het algemeen niet graag na over hun eigen einde, zegt Dijkstra. “Dat is ook best pittig. Maar naast laten weten wat je wil, is ontzettend belangrijk. Het doel rechtvaardigt dat we daar een beetje tijd en gedachten aan wijden.” Haar doel is om mensen meer vrijheid te geven over hun eigen leven te beslissen. “Ik wil mogelijkheden bieden, zonder dat iemand iets verplicht is. Natuurlijk respecteer ik het ook als je ertegen bent, maar leg iemand anders niet op wat moet of mag.”

Ingewikkelde, vaak controversiële vraagstukken hebben Dijkstra altijd gefascineerd. Na het *NOS Journaal* presenteerde ze jarenlang medische programma’s, zoals *Vinger aan de pols* en *De centrale huisartsenpost*. Toen ze tien jaar geleden in de Tweede Kamer begon, had ze

“Ik wil mensen keuzevrijheid bieden. Natuurlijk respecteer ik het als je ergens tegen bent, maar leg iemand anders niet op wat moet of mag”

niet verwacht dat ze het zo lang zou volhouden. Dat ze gewaardeerd wordt om haar inzet is wel duidelijk: bij elke verkiezing kwam ze met meer voorkeursstemmen in de Kamer. “Ik ben niet bang voor debat. Wel vind ik het jammer dat het soms moeilijk is om op basis van argumenten te discussiëren. Ik wil geen beslissingen maken op basis van angstbeelden, maar op basis van feiten en inhoud. Dit is een grote verantwoordelijkheid. Ik wil laten zien dat we stappen maken.” Zelf noemt ze de Donorwet en het indienen van het Voltooid leven-voorstel als haar grootste wapenfeiten. “Ik zal de laatste zelf niet afmaken, maar ik ga er nog een aantal maanden heel hard mee aan de slag. De start is er, het debat kan beginnen.”

Afkicken van de adrenaline

Tien jaar in de Kamer – het is mooi geweest, vindt Dijkstra. “Ik wil weer beschikken over mijn eigen agenda, tijd hebben voor mijn man en voor mijn vader.” Wat ze ook belangrijk vindt: ruimte bieden voor nieuwe mensen en nieuwe visies: “Nu kunnen anderen weer verrassen!” Ruim een decennium in de politiek gaat je natuurlijk niet in de koude kleren zitten, zegt Dijkstra. Maar: “Na ruim twaalf jaar *Achtuurjournaal* moest ik afkicken van de adrenaline, nu ben ik daar op voorbereid.”

Haar eerste periode vond ze het lastigst. De tijd van Rutte I, het minderheidskabinet van VVD en CDA, dat in 2012 viel. “Ik had nog weinig eelt en we kregen niet veel voor elkaar. Ik heb toen ongelooflijk veel van Alexander Pechtold geleerd. De manier van werken die nodig is om dingen voor elkaar te krijgen. En ik kreeg binnen de fractie de ruimte om ingewerkt te raken in mijn portefeuille.” In de volgende (oppositie)periode kon D66 haar constructieve gezicht laten zien, waardoor belangrijke hervormingen konden worden doorgevoerd. Die inzet resulteerde in de

prachtige verkiezingsuitslag van 2017: 19 zetels. “Het was een voorrecht om die periode van groei en succes mee te hebben mogen maken.”

Uiteraard zijn er ook minder fijne momenten geweest in die tien jaar in de Kamer, zegt Dijkstra. “Incalculeren en relativëren kan ik behoorlijk goed, dus ik accepteer dat politieke zaken niet altijd meezitten. Dat hoort erbij. Maar soms gebeuren er wel heftige dingen die je ervaringen echt kleuren. Zoals de moord op Els Borst, in 2014. Dat was een enorm dieptepunt. We sparden vaak over ideeën. Ze had zo veel compassie voor patiënten en cliënten, maar ook voor zorgprofessionals. Dat heb ik altijd meegenomen in mijn werk.”

Meer politieke samenwerking

Met het oog op de Tweede Kamerverkiezingen van volgend jaar heeft Pia Dijksta nog wel wat tips voor Kamerleden in spe: “Heb lef, ken je eigen krachten en zwaktes. En geef jezelf de tijd om te wennen. Je kunt niet meteen de agenda beïnvloeden of *shinen* bij je eerste debat. Dat hoeft ook niet. Als je te snel je stempel wil drukken, kom je jezelf tegen.”

Voor de toekomst hoopt ze op meer samenwerking en verbinding in de politiek. Bij veel onderwerpen kan dat, zegt ze. “Iedereen wil geneesmiddelen bijvoorbeeld betaalbaar houden. Iedere partij misschien op zijn eigen manier, maar over de linie zijn we het eens, we hebben hetzelfde doel. Hierbij kunnen we tot elkaar komen en kijken wat we sámen kunnen bereiken. Sommige onderwerpen hoef je niet politiek te maken.” ■

5

tips voor aspirant-Kamerleden

1. “Heb lef, weet waar je voor staat en wat je wil”
2. “Focus op onderwerpen die je nauw aan het hart liggen”
3. “Kijk naar mogelijkheden, zoek de samenwerking”
4. “Gun jezelf ook tijd om te wennen, leer de werkwijze kennen en doorgronden
5. “Blijf altijd goed uitleggen wat je doet. Aan zowel je achterban als de kiezer”

UITGELICHT

In 2017 ging D66 voor het eerst in twaalf jaar weer regeren. Door samenwerking wilden we resultaten boeken voor mensen. Met de kleinst mogelijke meerderheid en met een ongebruikelijke combinatie van partijen is dat niet altijd eenvoudig. Maar de resultaten zijn er. We lichten er een paar uit; zowel vanuit het kabinet als vanuit onze fracties.

→ Lees alle resultaten op: d66.nl/resultaten

Resultaten voor Nederland

Onderwijs

- **Extra geld voor leraren**
Extra geld voor een beter salaris en voor de verlaging van de werkdruk voor docenten.
- **Collegegeld omlaag**
We hebben het collegegeld voor eerstejaarsstudenten gehalveerd.
- **Afschaffing rekentoets**
Want leerlingen leren niet beter rekenen van een toets, maar van goed onderwijs.
- **Grootste onderwijs-investering in jaren**
Het kabinet investeert 1,9 miljard euro per jaar in onderwijs, onderzoek en innovatie.
- **Nieuwe onderwijsvisie**
Zie ook pagina 52.

Klimaat & natuur

- **Klimaatwet door Tweede en Eerste Kamer**
Nederland heeft het terugdringen van de CO₂-uitstoot hiermee wettelijk vastgelegd.
- **Klimaatakkoord met meer dan 300 partijen**
Met ruim 600 maatregelen en afspraken halveren we de CO₂-uitstoot in 2030.
- **De natuur beschermen door minder stikstof**
Het kabinet heeft afgesproken dat er in 2030 een kwart minder stikstof wordt uitgestoten.
- **Einde aan wegwerpplastics**
In heel Europa zal vanaf volgend jaar een verbod komen op alle wegwerpplastic.

Werk & inkomen

- **Uitbreiding van het ouderschapsverlof**
Partners, vaders of meemoeders krijgen niet twee, maar zes weken betaald ouderschapsverlof.
- **Pensioenakkoord met meer zekerheid voor jong en oud**
Na meer dan tien jaar onderhandelen is er eindelijk een toekomstbestendig pensioenakkoord.
- **Steunpakket dat salaris betaalt en bedrijven spaart**
Met dit enorme steunpakket blijven zoveel mogelijk banen behouden tijdens de coronacrisis.
- **Baanbrekend voorstel: hervorming van het gehele toeslagenstelsel**
Lees het hele voorstel en de toelichting hier: d66.nl/vrij-van-ingewikkelde-toeslagen

Europa & buitenland

- **Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk helpen na Brexit**
Zij kunnen bij een *no deal*-Brexit Brit worden zonder hun Nederlanderschap te verliezen.
- **Ambitieuw Europees Herstelfonds**
We werken samen in Europa aan het Europees steunpakket van ruim 500 miljard euro.
- **EU-grondrechten APK**
EU-lidstaten worden nu jaarlijks op hun rechtsstaat en grondrechten gekeurd.
- **Meer geld voor ontwikkelingssamenwerking**
Het budget voor ontwikkelings-samenwerking is – na jarenlange bezuinigingen – uitgebreid.

Wonen

- **Meer betaalbare huizen voor starters**
Met de Nationale Woonagenda zorgen we dat het aanbod van betaalbare woningen toeneemt.
- **Starters financieel steunen**
Voor deze groep hebben we de overdrachtsbelasting afgeschaft.
- **Woondeals voor veel meer woningen**
Hierin ligt vast hoeveel woningen er in een regio gebouwd (en gefinancierd) moeten worden.

Vrij zijn

- **Wet voltooid leven ingediend**
75-plussers moeten vrij zijn om te kunnen bepalen hoe en wanneer ze willen sterven.
- **Transgender en intersekse personen beschermen in de wet**
We beschermen hen nu expliciet tegen discriminatie in de wet (AWGB).
- **Wet erkenning gebarentaal door de Eerste Kamer**
Hiermee moet bijvoorbeeld ook de overheid gebarentaal meer gaan toepassen.

Justitie & veiligheid

- **Meer geld voor politie, OM en rechtsstaat**
Na jaren van bezuinigingen investeert dit kabinet weer in een robuust rechtssysteem.
- **Rechercheurs om discriminatie te bestrijden**
Met speciale rechercheurs kan de politie meer meldingen en aangiften aanpakken.
- **Pamflet Digitale Revolutie**
Een D66-visie die de macht van Techreuzen als Google terugbrengt bij mensen.

Democratie & overheid

- **Meer geld voor ondersteuning van het parlement**
De Tweede Kamer krijgt meer geld om de parlementaire democratie te versterken.
- **Kroonbenoeming burgemeester uit de Grondwet**
Deze benoemingswijze van de burgemeester en de CvK is nu eindelijk uit de Grondwet.
- **Echt referendum stap dichterbij**
D66 steunt de initiatiefwet van de SP op weg naar een correctief bindend referendum.
- **Verbod majesteitsschennis afgeschaft**
Want D66 wil dat jij en ik net zoveel beschermd worden tegen belediging als de Koning.

Zorg & gezondheid

- **Nieuwe donorwet in werking**
Vrij zijn om te beslissen, maar ook denken aan mensen die wachten op een donororgaan.
- **Manifest: #ikmaakmedrug**
Minder verbieden en meer reguleren betekent minder gezondheidsrisico's.
- **Extra geld voor jeugdzorg**
Hiermee vergroten we de kansen van kinderen voor de toekomst.
- **Nieuwe gezondheidsvisie**
Zie ook pagina 18-19.

Ruimte & bereikbaarheid

- **Voorstel: Meer treinen naar het buitenland**
Met dit Spoorplan moet de trein een beter alternatief worden voor het vliegtuig.

Cultuur & media

- **Extra geld voor cultuur**
Na jaren van bezuinigingen investeert dit kabinet weer fors en jaarlijks in cultuur.
- **Twee steunpakketten voor makers, musea en theaters**
In totaal 700 miljoen euro aan financiële 'coronasteun' voor de culturele sector.
- **15 miljoen euro extra voor theater- en muziekgroepen**
Het Fonds Podiumkunsten krijgt na Prinsjesdag 2020 15 miljoen euro extra.

Integratie & immigratie

- **Nieuwe inburgeringswet: iedereen kan meedoen**
Alle nieuwkomers krijgen vanaf nu taallessen vanaf dag één en direct toegang tot werk.
- **Voorstel: 'Grip op arbeidsmigratie'**
Nederland heeft behoefte aan vakmensen; geef arbeidsmigranten een tijdelijk werkvisum.
- **Hernieuwd kinderpardon**
Een coalitieakkoord over een hernieuwd pardon, waardoor honderden kinderen mogen blijven.

Ondernemen & innoveren

- **Groefonds: Investeren in klimaat, onderwijs en ov**
Met dit fonds van 20 miljard euro wil het kabinet de economie klaarmaken voor de toekomst.
- **Zes nieuwe Holland Houses van start in het buitenland**
De basis die een bedrijf nodig heeft om van de grond te komen in het buitenland. ■

REPORTAGE

Op eigen kracht in Oisterwijk

D66 heeft zichzelf hervonden in het Brabantse Oisterwijk. Jarenlang moesten D66-kiezers bij gemeentelijke verkiezingen genoeg nemen met PRO, een samenklontering van D66, PvdA en GroenLinks. Nu een gemeentelijke herindeling nieuwe verkiezingen nodig maakt, gaat D66 weer op eigen kracht de strijd aan.

Campagnewinkel

Ook de campagne moet opnieuw worden uitgevonden. In coronatijd is lieflijke aanpak van de partij langs deuren en op markten uitgesloten. “We zetten vooral in op sociale media, op Facebook en Instagram. We hebben ook een pand dichtbij het centrum als campagnewinkel ingericht, waar we maximaal drie kiezers tegelijkertijd kunnen ontvangen”, vertelt Jan van Ginneken (28), een van de lijsttrekkers van D66 in Oisterwijk. De student bestuurskunde is al sinds 2014

tekst **Frans Dijkstra**

raadslid in Haaren, de gemeente die nu is gevierendeeld: het dorp Haaren gaat naar de gemeente Oisterwijk; Helvoirt naar Vught; Esch naar Boxtel en Biezenmortel komt bij Tilburg. Van Ginneken is daardoor inwoner van Oisterwijk geworden. Dat hij daar niet voor D66 zou kunnen uitkomen, stoorde hem. Ook zijn collega-lijsttrekker Sharon Kroon-Peters (45), teammanager personeel en organisatie bij de gemeente Tilburg, miste het sociaal-liberale geluid in de raad van Oisterwijk. “Ik herkende D66 niet in de samenwerking met PvdA en GroenLinks. D66 zat sinds 2006 niet meer in de raad.”

Contact met andere bestuurslagen

Het voorstel om na vijftien jaar uit de linkse samenwerking te stappen, begin dit jaar, was omstreden. Enkele D66-leden waren er mordicus op tegen. De afdeling beleefde er nog altijd de naweeën van. Uiteindelijk stemden 13 leden vóór en 6 tegen. Bij de vaststelling van de kandidatenlijst moesten die de zaal verlaten, ook al hebben ze bij landelijke beslissingen nog altijd stemrecht. Een krachtige voorvechter van een zelfstandig D66 op het stembiljet is Toon van Mierlo (82), de jongere broer van D66-oprichter en partijleider Hans van Mierlo. In Oisterwijk is hij een invloedrijk lid, met bovendien politieke ervaring in een andere gemeenteraad en in D66-besturen. “Ik ben dolgelukkig met een herboren D66”, zegt hij. “Voor Oisterwijk kan een onafhankelijk opererend D66 belangrijk zijn. Met één telefoontje hebben we contact met onze fractie in Brussel, Den Bosch of Den Haag. En kunnen we dingen regelen. Laat dat al die lokale partijen maar eens proberen.”

Want Oisterwijk kampt met problemen die alleen met hulp van de provincie, de regering en de Europese Unie kunnen worden opgelost. Het grote tekort aan woningen voor starters bijvoorbeeld, een probleem dat nauw samenhangt met het grote aantal varkensboeren in de omgeving. Die

→
De eerste poster hangt!

“We zetten vooral in op sociale media. En we hebben een campagnewinkel ingericht, waar we drie kiezers tegelijk kunnen ontvangen”

– JAN VAN GINNEKEN
(LIJSTTREKKER)

produceren een overmaat aan stikstof schade de rijke natuurgebieden in de omgeving. “Lokale partijen kunnen dat ook erg vinden, maar ze zitten met hun handen in het haar doordat ze geen contacten hebben met andere bestuurslagen”, zegt Van Mierlo. De lokale boeren zullen wellicht minder enthousiast zijn over D66. Maar lijsttrekker Van Ginneken denkt dat dat zal meevallen. “Ik verwacht veel van een volwassen gesprek. Zij weten ook wel dat hun stikstof een groot probleem is, maar ze zitten klem. Ze moeten meer produceren omdat ze worden afgeknepen door de supermarkten. Als we het hele probleem kunnen bespreken, komen we verder.”

Afgevlakte principes

Het zware treinverkeer bij Oisterwijk is een ander probleem dat een grensoverschrijdende oplossing behoeft. Een brand in de locomotief van een giftrein in september heeft de gemeente weer wakker gemaakt. “Er is twee jaar geleden een raadsbreed akkoord gesloten. Iedereen behalve de VVD heeft dat ondertekend. Het verlamt de democratie, want

democratie is de macht van de meerderheid met inachtneming van de minderheid”, zegt Van Ginneken. “Macht en tegenmacht zijn belangrijke zaken in onze democratie. Daarnaast zie je dat de onduidelijkheid voor de inwoners alleen maar groter wordt. Binnen het Oisterwijks stelsel moeten wethouders op zoek naar meerderheden. Dit werkt vertragend en is ook uiterst onduidelijk, want wie maakt nu welke beslissing? Inwoners moeten nu van standpunt tot standpunt nagaan wie er voor en wie er tegen was.” Daarnaast zorgt een raadsbreed akkoord voor afgevlakte principes; het is een beetje van alles wat, vindt Van Ginneken. “We zijn het er toch allemaal wel over eens dat het gat in de weg gemaakt moet worden, dat de WMO goed geregeld moet zijn en dat de financiën niet de pan uit mogen rijzen. Maar de echt vooruitstrevende standpunten worden weggemoffeld. Bijvoorbeeld onze inzet om de regelingen rondom de participatiewet te veranderen of voor een natuurbeschermingszone rondom de natuurgebieden. Wij als D66 willen vooral weer luisteren naar de ervaringen van de inwoners.”

Ledental ruim verdubbeld
Electoraal lijkt de eigen koers van D66 aan te slaan in Oisterwijk. Het ledental

“Ik miste het sociaal-liberale geluid. Ik herkende D66 niet in de samenwerking met PvdA en GroenLinks”

– SHARON
KROON-PETERS
(LIJSTTREKKER)

is gestegen van dertig naar bijna vijftig. “Daar kunnen ons voordeel mee doen in de campagne via sociale media”, zegt Van Ginneken. “Bij landelijke verkiezingen scoort D66 zo’n tien procent van de stemmen. Als we dat nu weer halen, dan krijgen we twee tot drie zetels in een raad van 23 leden – wat we sinds de jaren negentig niet meer hebben gehad.” De groei van het ledental is volgens Kroon-Peters nu al een ‘Kaag-effect’. “Mijn tandarts wordt ook lid”, zegt ze. Dat succes is opmerkelijk, want de enige tegenkandidaat van Sigrig Kaag als landelijk lijsttrekker was Ton Visser, afkomstig uit Oisterwijk. Hij is nu nummer 6 op de kandidatenlijst van D66 Oisterwijk. ■

Voorbereiding GR2022 Doe mee!

Terwijl D66 Oisterwijk de eindsprint neemt naar deze vervroegde raadsverkiezingen, zijn D66-afdelingen in het hele land al druk bezig met de voorbereidingen voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2022.

Want dit najaar besluiten alle D66-afdelingen of zij (zelfstandig) deelnemen aan deze verkiezingen. Heb je vragen als bestuurslid? Bekijk het *Handboek GR2022* op het verenigingsdashboard in ons ledenportaal **MijnD66.nl**. Opgeven als vrijwilliger kan ook via dit ledenportaal. Er zijn diverse mogelijkheden om mee te doen, zoals:

- meedenken en -praten tijdens ledenvergaderingen;
- jezelf verkiesbaar te stellen voor de kandidatenlijst;
- meestemmen voor een lijsttrekker en de kandidatenlijst;
- een bijdrage te leveren aan het verkiezingsprogramma;
- met z’n allen een mooie, stevige campagne neerzetten!

D66-koppel

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we Lisanne van der Weijden (29) en Geert Jan Geut (36) uit Den Haag, sinds deze zomer de trotse ouders van kleine Hugo.

tekst en foto **Jan Remmert Fröling**

Jullie zijn beiden heel actief bij D66. Vertel...

Geert Jan: “Ik ben voorzitter van de landelijke thema-afdeling Digitaal D66. In het dagelijks leven ben ik IT-consultant dus dat geeft een mooie aansluiting. Hiervoor was ik wijkhoofd en ik ben ook vrijwilligerscoördinator voor de Europese Verkiezingen geweest.”

Wat doet een D66-wijkhoofd?

Geert Jan: “Die spoort tijdens de campagne vrijwilligers in de buurt aan om mee te doen aan de acties die gevoerd worden. Zodat het centrale campagneteam dat niet allemaal op microniveau hoeft te regelen. Buiten de campagne om probeer je diezelfde vrijwilligers betrokken te houden, ook om in de gaten te houden wat er leeft en speelt in je wijk, zodat je de fractie kan tippen over onderwerpen waar ze aandacht aan zouden kunnen besteden. Je fungeert als het ware als de voelsprietten van de fractie.”

Lisanne: “Ik ben tijdens de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen actief geweest als vrijwilligerscoördinator. Dat betekent dus heel veel regelen, faciliteren en organiseren. En je leert in die functie héél veel mensen kennen. Ik heb gemerkt dat het belangrijk om ook buiten de campagnes aandacht aan je vrijwilligers te geven. Je acties zijn dan snel vol, terwijl je in andere wijken veel meer moet trekken om de benodigde mensen bij elkaar te krijgen.”

Hoe is jullie romance begonnen?

Geert Jan: “Vier jaar geleden, bij de jaarlijkse strandborrel!”

Lisanne: “De Haagse D66-fractie houdt elk jaar in juni een borrel om alle actieve vrijwilligers te bedanken. We kenden allebei al heel veel andere D66’ers, maar elkaar nog niet. Hij stond daar te kletsen met een groepje mensen die ik wel al kende. Toen ik hem zag, was ik meteen verkocht...”

Geert Jan: “... en dat was helemaal wederzijds: de vlam sloeg in de pan en sinds die dag zijn we samen. Die timing heeft trouwens ook als voordeel dat we elk jaar keurig netjes door de fractie gefaciliteerd worden bij het vieren van ons jubileum...”

Lisanne: “... ja, behalve dit jaar, want toen ging de borrel vanwege corona niet door.”

En sinds kort zijn jullie ouders!

Lisanne: “Jazeker, een zoon! Hij is begin augustus geboren.”

Geert Jan: “We zijn natuurlijk apetrots op hem, hij doet het prima. Je zou kunnen zeggen: nóg iets moois dat uit D66 is voortgekomen!” ■

OPROEP

Hebben jullie elkaar ook leren kennen bij D66? En willen jullie samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met jullie contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Scheerlicht in Diemen

D66 wil dat mensen hun burgemeester direct kunnen kiezen. Want deze bestuurder is niet alleen verantwoordelijk voor openbare orde en veiligheid, maar geeft zijn of haar gemeente smoel en kleur. Deze aflevering: Erik Boog.

tekst **Marishka Neekilappillai**

Erik Boog wil na zes jaar burgemeesterschap graag herbenoemd worden, zo maakte hij afgelopen september bekend op sociale media. Zijn Facebook-pagina liep vol met reacties, zonder uitzondering positief: “Sinds u hier bent is Diemen veranderd naar zeer positief. Blijf lekker lang onze burgemeester”.

Ondermijnende criminaliteit
Diemen – ruim 31.000 inwoners – ligt onder de rook van Amsterdam, waardoor de gemeente grootstedelijke problematiek kent door met name drugshandel. Burgemeester Boog ziet bijvoorbeeld regelmatig hennepkwekerijen in woningen en bedrijfspanden. Daarnaast ziet hij gedwongen prostitutie en arbeidsuitbuiting plaatsvinden binnen zijn gemeentegrenzen. Boog bestrijdt die ondermijnende criminaliteit in zijn gemeente actief. “Bij ondermijnende criminaliteit is er sprake van verwevenheid tussen de bovenwereld en de onderwereld. Je ziet dat zware, georganiseerde criminaliteit in de hele samenleving steeds meer tentakels heeft. Criminelen maken vaker gebruik van legale partijen uit de bovenwereld – zoals pandeigenaren, notarissen, woningbemiddelaars en financiële instellingen. Dit ondermijnt de rechtsstaat en de samenleving.”

Toen Boog in 2015 aantrad als burgemeester van Diemen maakte het bestrijden van ondermijnende criminaliteit geen actief onderdeel uit van het gemeentebestuur. Boog: “We hadden toen weinig zicht en grip op ondermijning. En dat geldt voor veel gemeenten. Ik zocht naar een manier om meer zicht te krijgen op ondermijnende criminaliteit en heb toen het initiatief genomen om *project Scheerlicht* te starten. Als burgemeester heb ik verschillende partners bij elkaar gebracht die een rol kunnen spelen in het bestrijden van ondermijnende criminaliteit. De verschillende gemeentelijke afdelingen, politie, belastingdienst, FIOD, vreemdelingendienst, ministerie van Sociale Zaken en UVW hebben allemaal een stukje informatie dat een indicatie kan zijn voor ondermijning. Als je die stukjes informatie bij elkaar legt, kan je beter in beeld krijgen welke personen criminele activiteiten uitvoeren. Deze methode is zeer effectief gebleken in Diemen. Als je niet actief op zoek gaat naar deze activiteiten, dan zie je het niet snel. Een straatroof zie je gebeuren in de openbare ruimte, maar ondermijnende criminaliteit vindt vaak verborgen plaats. Ik zie het als de verantwoordelijkheid van de burgemeester om het onzichtbare zichtbaar te maken.”

Voor wie zich afvraagt wat *scheerlicht* precies betekent, het online woordenboek geeft deze prachtige definitie: *zijdelings licht dat onder een vlakke hoek invalt, waardoor de oppervlakte-structuur van een voorwerp door de contrasten van licht en schaduw duidelijk wordt.*

foto Jeroen Mooijman

Verskil van opvatting
Onder burgemeesters – ook die van D66-huize – bestaat een verschil van opvatting over de vraag in hoeverre de burgemeester zich actief dient in te zetten voor het bestrijden van ondermijnende criminaliteit. Boog: “Burgemeesters krijgen van de wetgever steeds meer bestuursrechtelijke bevoegdheden om tegen criminelen op te treden. Veel collega’s vinden dat geen goede zaak. Zij wijzen op de capaciteitsproblemen bij politie en justitie en vinden dat die problemen nu op het bordje van burgemeesters worden gelegd. Ik zit daar anders in. Natuurlijk moeten wij niet de gaten vullen die bij andere organisaties ontstaan; dat probleem moet de landelijke politiek oplossen. Ik vind de bestrijding van de zware criminaliteit echter een gezamenlijke verantwoordelijkheid met een belangrijke rol voor burgemeesters. Als burgemeester kan je een spin in het web zijn en een coördinerende en stimulerende rol spelen. Intern verbind je de communicatielijnen tussen de gemeentelijke afdelingen en extern heb je de mogelijkheden om met andere overheidsinstanties een gezamenlijke strategie te bepalen. En ondermijning kan je alleen voorkomen met preventieve maatregelen en een sterk sociaal beleid. Dat is bij uitstek een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Als burgemeester kan

Erik Boog 09.05.1972	jeugdzaken, monumentenzorg en cultuur)
1998 Raadslid D66 Hilversum	2010 D66 wordt de grootste partij in Hilversum o.l.v. lijsttrekker Boog
1998-2006 Fractievoorzitter D66 Hilversum lijsttrekker in 2002 en 2006	2010-2014 Locoburgemeester van Hilversum
2006-2014 Wethouder Hilversum (o.a. Verkeer, onderwijs,	2015-heden Burgemeester Diemen

je over alle beleidsterreinen heen sturing geven aan die brede aanpak.”

Sociaal-liberale aanpak
Een effectieve aanpak van ondermijnende criminaliteit is een sociaal-liberale aanpak, zegt Boog: “Een goed veiligheidsbeleid is bij uitstek sociaal. Ik ben geïnspireerd door burgemeester Bart Somers van de Belgische gemeente Mechelen die deze uitspraak heeft gedaan. Ik zie dat slachtoffers van ondermijnende criminaliteit vaak kwetsbare jongeren zijn die soms ook een verstandelijke beperking hebben. Zij komen vaak terecht in de wereld van drugshandel. Daarnaast zijn er mensen die kwetsbaar zijn omdat zij bijvoorbeeld in de schulden zitten en zo verleid worden om criminele activiteiten te ontplooiën. Zij worden slachtoffer van grote criminele netwerken waarin zij terechtkomen. Ondermijning treft inwoners die een woning zoeken, terwijl criminelen talloze woningen misbruiken voor hun praktijken. Ondernemers krijgen te maken met oneerlijke concurrentie. Criminaliteitsbestrijding moet daarom niet het uitsluitende domein van ‘rechts’ zijn. Een sociaal-liberaal beleid is effectief omdat repressie nodig is, maar het belangrijker is om te voorkomen dat criminelen überhaupt ondermijnende activiteiten kunnen ontplooiën en mensen in deze harde wereld terechtkomen. Daarvoor is een ander drugsbeleid nodig. En als gemeente moet je investeren in sociaal beleid, in onderwijs, in de kansen voor de jeugd, en in een snelle begeleiding als het toch dreigt mis te gaan. Als burgemeester moet je hard optreden tegen criminaliteit, maar hart hebben voor mensen.” ■

“Ik vind het sterk van de Europese Commissie dat zij lidstaten actief oproept om racisme te bestrijden”

Door de wereldwijde coronapandemie en de intense racismedebatten was het een roerig eerste jaar voor D66-Europarlementariër **Samira Rafaela**. Maar ze heeft genoeg ervaring (en karakter) om de druk aan te kunnen. “Juist in deze crisissituatie kan ik mijn impact laten gelden.”

tekst **Marishka Neekilappillai**

“Crisis ligt in mijn comfortzone”

INTERVIEW

Bij de verkiezingen van 23 mei 2019 werd Samira Rafaela met voorkeursstemmen in het Europees Parlement gekozen. Op 2 juli werd ze geïnstalleerd; acht maanden later schorste het Europees Parlement alle niet strikt wetgevende activiteiten, uit voorzorg voor de oploeiende coronapandemie. Hoe heeft zij dit roerige jaar ervaren? “Ik heb altijd al willen werken in het Europees Parlement. Als Europarlementariër kan ik grensoverschrijdend werken aan het tegengaan van sociaal-economische ongelijkheid. De administratieve rompslomp waardoor processen lang kunnen duren, is nu wat minder aan het werk in het Europees Parlement. Door de COVID-19-maatregelen verdween helaas ook het extraverte element in mijn werk. Ik mis de verbinding met mensen. Ik kan bijvoorbeeld geen bezoekersgroepen ontvangen in het Europees Parlement. Publieke optredens heb ik niet meer. Maar deze coronacrisis ligt in mijn *comfortzone*; juist in deze crisissituatie kan ik mijn impact laten gelden. Er wordt beroep gedaan op mijn natuurlijke drijfveer om de wereld beter te willen maken. In Leiden ben ik afgestudeerd op crisis- en veiligheidsmanagement. Daarna heb ik bij de politie

ervaring opgedaan met moeilijke situaties waarin spanningen oplopen. Door deze praktijkervaring en mijn aard kan ik de druk die de coronacrisis legt op politici goed aan.”

Moeizame driehoeksverhouding

Het Europees Parlement oefent samen met de Raad van de Europese Unie de wetgevings- en begrotingstaak uit. Het Europees Parlement moet zijn goedkeuring geven aan elk wetsvoorstel van de Europese Commissie, die het ‘dagelijks bestuur’ van de Europese Unie vormt. Over deze driehoeksrelatie merkt Rafaela op dat de relatie tussen de Europese Commissie en het Europees Parlement niet eens de grootste uitdaging vormt: “De commissie en het parlement vinden elkaar meer op thema’s dan we denken, zoals discriminatie en migratie. Maar vervolgens is het de Raad van de Europese Unie – die bestaat uit de regeringsleiders van de EU-lidstaten – die ontwikkelingen op het gebied van migratie en discriminatie blijft blokkeren met een beroep op het subsidiariteitsbeginsel. Het argument luidt dan dat bepaalde kwesties niet op EU-niveau geregeld moeten worden. Zo

blokkeert de Raad sinds 2018 de horizontale antidiscriminatie-wet-richtlijn.”

Fractie Renew Europe
D66 heeft twee zetels in het Europees Parlement en is lid van de liberale fractie Renew Europe – de opvolger van de ALDE-fractie. Binnen deze fractie is Sophie in 't Veld namens D66 coördinator en lid van de commissie Burgerlijke vrijheden, Justitie en Binnenlandse zaken. Rafaela is namens D66 coördinator en lid van commissie Vrouwenrechten en gendergelijkheid en vice-coördinator en lid van de commissie Internationale handel.

Hoe oefen je als tweekoppige D66-delegatie invloed uit op de politieke agenda van Renew Europe, die 98 zetels telt? Rafaela: “Doordat ik coördinator ben van de commissie Vrouwenrechten en gendergelijkheid heb ik een behoorlijke vinger in de pap. Zo heb ik in deze commissie het geweld tegen vrouwen tijdens de coronacrisis geadresseerd. Verder heb ik een punt gemaakt van *gender budgeting* voor de aankomende meerjarenbegroting van de Europese Unie. Hierdoor neem je in acht welke impact het op vrouwen heeft als je ergens publiek geld aan uitgeeft. Daarnaast bepleit ik dat er voldoende budget beschikbaar moet zijn om specifiek vrouwen te helpen. Ik denk dat ik in het Europees Parlement behoorlijk bekend ben op de thema's gender en handel. Zo betoog ik ook dat in handelsverdragen hoofdstukken over gender opgenomen moeten worden. Verder is een van mijn speerpunten dat in het defensie- en buitenlandbeleid aandacht wordt besteed aan vrouwenrechten.”

Aanjager Europees racismedebat
Rafaela was als co-president van de Anti Racism & Discrimination Intergroup (ARDI) van het Europees Parlement nauw betrokken bij de totstandkoming van een resolutie waarin het Europees Parlement zich uitspreekt dat: Black Lives Matter. D66 heeft deze resolutie geïnitieerd binnen de Renew Europe-fractie. Rafaela: “De aanleiding voor de resolutie is de dood van George Floyd in de Verenigde Staten en de wereldwijde protesten tegen raciale ongelijkheid en politiegeweld die daarop volgden. Als D66-delegatie hebben we tegen Renew Europe gezegd dat er een resolutie moest komen, zodat we een debat over racisme in het Europees Parlement kunnen hebben. De fractie is daarmee akkoord gegaan. Vervolgens is het een door het

Europees Parlement breed gedragen resolutie geworden. Door deze resolutie wordt het belang van antiracisme op Europees niveau erkend, bijvoorbeeld dat politieautoriteiten moeten investeren in gedrag en houding zodat etnisch profileren voorkomen kan worden. Dat data over racisme en discriminatie in Europa verzameld moeten worden. Dat racistische karikaturen zoals Zwarte Piet veroordeeld moeten worden. Dat er meer onderwijs gegeven moet worden over het gedeeld verleden. En we hebben ingestemd met een internationale dag waar de afschaffing van slavernij in Europa wordt herdacht.”

Discussie tussen delegaties
Binnen de Renew Europe-fractie heeft de VVD-delegatie tegen het amendement over raciale karikaturen gestemd. Rafaela: “Ik blijf dat merkwaardig vinden. We hebben discussies gevoerd over de vraag of je racistische karikaturen zoals Zwarte Piet moet veroordelen. Sommige delegaties binnen de fractie vinden dit een nationale discussie. Wij vinden dat we racistische karikaturen in Europa moeten veroordelen en daarmee moeten stoppen. Gelukkig staat de meerderheid van de liberalen van deze fractie achter deze resolutie en amendement. Het zijn veelal de meer conservatievere liberalen die zo'n amendement afwijzen. Het valt mij op dat in deze delegaties ook weinig diversiteit te bespeuren is. Als je zelf geen etnische minderheden in je delegatie hebt, of je die minderheden in je eigen partij nauwelijks terugziet, dan kunnen zij je ook niet onderwijzen in discriminatie en racisme. Dat is natuurlijk ook het gebrek dat zij hebben.”

Als co-president van ARDI heeft Rafaela eraan bijgedragen dat racisme op het niveau van het Europees Parlement en de Europese Commissie wordt veroordeeld. Rafaela: “De meest expliciete reactie van de Europese Commissie op de resolutie is haar EU Antiracisme Actieplan. De commissie heeft goed geluisterd naar het parlement. In dat plan worden structureel racisme en verschillende vormen van discriminatie erkend. Aanbevelingen uit de resolutie zijn in het actieplan overgenomen. Wat ik goed vind aan dit plan is dat de Europese Commissie aan de lidstaten om een nationaal actieplan vraagt dat in 2022 ingeleverd moet zijn. In 2023 worden deze nationale actieplannen geëvalueerd. Ik vind het een sterke oproep van de Europese Commissie dat zij lidstaten actief oproept om racisme te bestrijden.” ■

Samira Rafaela
11.01.1989

2013-2016
Trainee en bestuursadviseur gemeente Amsterdam

2016-2017
Beleidsadviseur Politie Nederland

2017-2019
Landelijk projectleider Inclusie Politie Nederland

2019-heden
Lid van het Europees Parlement voor D66

De redactie appt met een democraat in het buitenland. Deze editie: Sven Gerst in Belarus. Gerst is werkzaam voor de internationale stichting van de FDP, de Duitse zusterpartij van D66, en studeert aan de Minsk State Linguistics University in Belarus (Wit-Rusland).

tekst **Milan Assies**

Milan: Dag Sven! Het is al maanden onrustig in Belarus. Hoe zit dat precies?

Sven: Dat klopt. Na mismanagement van de coronacrisis zijn de presidentiële verkiezingen door het volk als uitlaatklep voor hun onvrede gebruikt. Normaal hebben verkiezingen weinig impact op het leven hier, omdat men toch weet dat ze gemanipuleerd worden. Toen na grootschalige protesten echter nog steeds 80 procent van de stemmen voor president Loekashenka waren, barstte de bom. Sindsdien zijn de protesten niet gestopt.

Milan: Wie leiden die protesten? Oppositie-kandidaten worden niet toegelaten, toch?

Sven: Loekashenka gaf één protestkandidaat toestemming om zich te kandideren: Svetlana Tikhonovskaya, vrouw van een bekende YouTuber hier. Dat had niemand verwacht. Alle oppositie schaarde zich vervolgens achter haar. Ze won natuurlijk niet, maar samen met Maria Kolesnikova en Veronika Tsepkalo groeide ze wel uit tot het gezicht van de protesten.

Milan: Wat is de reactie van president Loekashenka op de protesten?

Sven: Wat hij altijd doet: onderdrukken. Inmiddels hebben de drie vrouwen zich groten-deels moeten terugtrekken en is het niet zozeer een gecoördineerde oppositie, als wel een gedecentraliseerde solidariteitsbeweging. Ook worden ‘OMON-troepen’, een relik uit de Sovjet-tijd, ingezet om de bevolking angst aan te jagen. Ze pakken bij protesten niet veel, maar wel willekeurig mensen op. In hun gevangenissen worden mensen in elkaar geslagen en verkracht.

Milan: Verschrikkelijk. Hoe stevig zit Loekashenka dan nu nog in het zadel?

Sven: Hij heeft gezegd dat enkel de dood hem uit het ambt kan krijgen. Toch lijkt het me een afgelopen zaak. Hij heeft geen enkele legitimiteit meer. 90 tot 95 procent van de bevolking is tegen hem en ziet de politie als vijand.

Milan: Hoe zou een machtswisseling tot stand kunnen komen, denk je?

Sven: Ik weet het niet. Er zijn momenteel weinig aantrekkelijke exit-opties voor Loekashenka en het regime. Het is goed mogelijk dat het geweld zal toenemen voor de situatie hier beter wordt. Tikhonovskaya probeert na weken afwezigheid weer een leiderschapsrol op te pakken. Ze heeft Loekashenka tot 25 oktober gegeven om op te stappen. Als dat niet gebeurt, roept ze op tot meer confrontaties. Elke dag kan momenteel anders zijn in Belarus. We zullen het moeten zien.

Update: Op 22 oktober kreeg ‘de democratische oppositie in Belarus’ de Sacharovprijs 2020 toegekend, de mensenrechtenonderscheiding van het Europees Parlement.

In gesprek met...

DUBBELINTERVIEW

Corona of geen corona, klimaatverandering gaat gewoon door. En dus gaat de afspraak tussen fractievoorzitter Rob Jetten en kersvers D66-lid Eline Molier ook gewoon door. In plaats van aan tafel in de fractiekamer, zit ieder achter zijn eigen scherm. Een geanimeerd videogesprek over oplossingen voor een sociale transitie naar duurzaamheid.

tekst **Lisanne van 't Riet**, foto's **Jeroen Mooijman**

“Vanuit ‘het recht van de snelste’ vind ik het idee van de 15-minutenstad erg interessant”

– ELINE

Eline: “Hoi Rob! Ik ben Eline, 24 jaar, en ik woon in Delft. Daar doe ik een master Transport en planning aan de TU Delft. Sinds ik mag stemmen, stem ik op D66, maar afgelopen zomer ben ik ook lid geworden. Ik wil graag wat actiever worden voor de partij. Bijvoorbeeld iets inhoudelijks, met mijn vakkennis over mobiliteit, transport en stedelijke inrichting.”

Rob: “Ha Eline, welkom bij D66! Wat was voor jou de trigger om lid te worden van de partij en met ons mee te gaan doen?”

Eline: “Toen ik afstudeerde op Civiele Techniek las ik het boek *Het recht van de snelste*. Dit zette mij aan het denken: zouden meer mensen vinden dat het anders moet? Dat de mobiliteit in de stad anders kan?”

Rob: “Ik vind het superleuk dat je vanuit je technische achtergrond binnen de partij actief wil worden. Ik ben benieuwd: hoe ziet voor jou de ideale stad er over tien jaar uit? Wat moet D66 nu doen om die ideale stad – en wereld – een stapje dichterbij te brengen?”

Eline: “Dit is een van de onderwerpen waar ik misschien mee verder wil voor mijn volgende afstuderen. Vanuit ‘het recht van de snelste’ vind ik het idee van de 15-minutenstad erg interessant. Dat je alles wat je nodig hebt binnen 15 minuten lopen of fietsen van je huis binnen handbereik hebt. Kijk naar de thuiswerkmaatregelen waar we nu middenin zitten; dat gaat beter dan we hadden verwacht. Veel werkgevers vonden dit in het begin niks, maar je hoort nu al

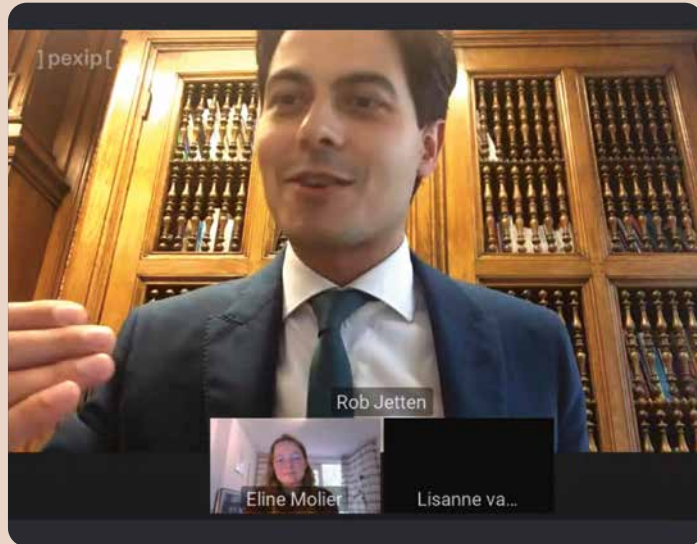
bedrijven die zeggen: *we gaan nooit meer terug naar vijf dagen op kantoor.*”

Rob: “Ja, dat is tof, hè? Als jij naar de politiek kijkt, en wat D66 de afgelopen tijd aan heeft gedaan op dit thema, wat zou je mij dan willen meegeven?”

Eline: “Je hoort D66 steeds vaker zeggen: *we moeten echt nú iets doen aan klimaatverandering, niet alleen erover praten*. Dat vind ik goed. De boodschap krijgt meer urgentie. Ik ken D66 als een vernieuwende partij met als ideaal: strijden voor datgene waar je hart ligt. Dit zie je heel goed bij iemand als Pia Dijkstra, die zich echt met hart en ziel inzet voor de eigen regie op het levenseinde van ouderen. Ik zou het mooi vinden als D66 met diezelfde passie aan de slag gaat voor het klimaat en duurzaamheid.”

Rob: “Die passie voor het klimaat zie ik ook terug bij veel jongeren. Kijk naar alle klimaatprotesten die er zijn geweest. De eerste die ik meemaakte, was hier in Den Haag. Jongeren die spijbelden van school om aandacht te vragen voor dit thema; ze legden het hele centrum plat. Zij zijn de laatste generatie die echt wat kan doen om de opwarming van de aarde af te remmen. Maar zij zijn ook de generatie die de gevolgen van klimaatverandering gaat meemaken. Die urgentie voel ik ook heel erg en daarom ben ik zo blij dat we de Klimaatwet hebben.”

Eline: “Ik ook! Hoe kijk jij naar de transitie naar duurzaamheid? Hoe krijgen we iedereen mee volgens D66?”

oplossingen voor hebben. Een goed voorbeeld is de Luca van de TU Eindhoven. Een auto volledig gemaakt van afval. Dit soort toffe projecten zouden we in Nederland moeten omzetten tot startups en bedrijven, maar dit is niet makkelijk. Hier ligt echt nog een kans voor de Nederlandse politiek om aan te werken en ervoor te zorgen dat al die gave innovaties in Nederland blijven.”

Eline: “Om mij heen merk ik ook dat jongeren hier steeds meer mee bezig zijn. Zij komen ook vaker met de wat frissere ideeën en zij voelen ook meer urgentie. Wat soms wel ontbreekt is educatie over duurzaamheid, bijvoorbeeld op de TU Delft. Over hoe we onze vakkennis kunnen inzetten voor een beter klimaat. Ik verwacht van de politiek dat zij met concrete alternatieven komen om dit probleem te tackelen. Die vakinhoudelijke kennis is hier ook echt voor nodig: wat is belangrijk? Hoe gaan we dat doen?”

Rob: “In mijn contact met jongeren over dit thema merk ik dat zij veel maatregelen vaak zien als een echte *no brainer*. Een vleestaks, een suikertaks, korte vluchten verbieden; het is voor hen zó logisch. Waarom zou je dat dan niet nu al doen? – hoor ik vaak. Waar we als D66 mee worstelen, is hoe je bij het voorstellen van dit soort plannen zorgt dat het niet te snel gaat en dat je daarmee de wat oudere generaties onderweg verliest. Hoe kijk jij daartegen aan?”

Eline: “Ik denk dat je voor die groep echt het verschil kan maken door een goed alternatief te bieden. Dus niet alleen zeggen: *je mag niet meer vliegen naar Parijs*, maar biedt de trein aan als een fijne, snelle en goede – en dus ook betaalbare – oplossing.”

Rob: “In de komende campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen ga ik mij richten op klimaat als thema en daarbij ga ik ook zeker aandacht besteden aan mensen en bedrijven die met duurzame alternatieven komen. Die schone wereld is zoveel leuker voor ons allemaal, maar die moeten we echt nog met elkaar ontdekken.”

Eline: “Klopt zeker, voor zowel jongeren als ouderen. Goed om te horen dat die positieve insteek een rol krijgt in de campagne!” ■

“Duurzaamheid is niet alleen voor Tesla rijdende mensen met een dikke beurs. Het is daarom ook een sociale transitie”

– ROB

Rob: “Dat is een heel goede vraag. Bij die transitie willen we iedereen betrekken. Als jij in een coöperatiewoning zit en iedere maand veel moet betalen voor je energierekening omdat het slecht geïsoleerd is, dan gaan we bij jou als eerst zorgen voor goede isolatie. Niet alleen omdat dit beter is voor het klimaat, maar ook omdat iemand het verdient om fijn te wonen. Zo wordt de transitie naar duurzaamheid niet alleen een onderwerp voor Tesla rijdende mensen met een dikke beurs. Dan wordt de transitie naar duurzaamheid ook een sociale transitie.”

Eline: “Mee eens! Ik vind ook: veel mensen hebben het over wat er niet kan, maar focussen op wat wél kan is veel positiever. We kunnen veranderen en onze vrijheden zelfs vergroten, terwijl we nadenken over hoe we de aarde doorgeven aan de volgende generaties. Het is denk ik belangrijk voor D66 om hier heel serieus in te blijven staan. Zeker omdat we leven in een tijd waarin mensen stemmen weten te werven door negatieve dingen te roepen.”

Rob: “Ik denk dat D66 meer dan andere partijen de verantwoordelijkheid voelt om met goede onderbouwde oplossingen te komen. Je kunt niet alleen maar schoppen, je moet dan laten zien hoe het wel kan. In ons concept-verkiezingsprogramma hebben we die onderbouwing ook zitten. Oplossingen zie ik ook in het ontwikkel-talent op mbo's en in het hoger onderwijs. Je ziet hoe studenten in hun eigen vakgebied al bezig zijn met duurzaamheid en hier concrete

De overstap naar een kort principeakkoord vereist geen wetswijziging, wordt gesteund door de leden en kan bij de aanstaande formatie al realiteit worden. Tijd voor D66 om de daad bij het woord te voegen, betogen Laura de Vries en Vincent Hoffmans.

Bevrijd
politici van
dichtgetimmerde
regeerakkoorden
en verstikkende
fractiediscipline

ESSAY

De dag na de Tweede Kamer verkiezingen van 2017 werd Nederland wakker met een ‘motorblok’ van CDA, VVD en D66 als basis van een nieuw kabinet. Na meer dan tweehonderd dagen onderhandelen lag er een regeerakkoord met de ChristenUnie: *Vertrouwen in de Toekomst*. Een ironische titel; het dikke pak papier straalde weinig onderling vertrouwen uit. Het past in de trend van een dichtgetimmerd regeerakkoord en bijbehorende fractiediscipline die onze democratie verzwakt. Daarom is het nu – ruim vier maanden voor de verkiezingen – tijd voor de lijsttrekker en het landelijk bestuur van D66 zich uit te spreken tegen de ingesleten praktijk van regeerakkoord en fractiediscipline. Het is tijd om het anders te doen.

Het regeerakkoord in de huidige vorm kent te veel nadelen. Cruciale onderwerpen worden bij de coalitieonderhandelingen in een beleidsmaal gegoten, zonder dat daar in verkiezingscampagne of Tweede Kamer over is gedebatteerd. Regelmatig verschijnen plannen in regeerakkoorden die in geen enkel verkiezingsprogramma waren aangekondigd, zoals de afschaffing van de dividendbelasting. Uit onderzoek van econoom Wimar Bolhuis blijkt dat dit geen incidenten zijn. Formatie na formatie blijken de afspraken in regeerakkoorden heel anders te zijn dan de som van de programma's van formerende partijen (en, saillant detail: ze zijn vaker in het belang van bedrijven dan van burgers). Wie inspraak heeft bij deze besluiten is onduidelijk. De kiezer in ieder geval niet.

Het principeakkoord als redelijk alternatief
Als standpunten van partijen wél terechtkomen in het regeerakkoord, ligt de ‘Ostrogorski-paradox’ op de loer: een minderheidsstandpunt is dan vastgelegd in het regeerakkoord, terwijl een meerderheid in de Tweede Kamer hier anders over denkt. Dat kan je als formerende partij voeren als ‘winst’, maar vanuit democratisch oogpunt is het niets om trots op te zijn. Vanaf dag één sluit een dichtgetimmerd regeerakkoord namelijk discussie en voortschrijdend inzicht uit. Overleg tussen coalitie en oppositie wordt bemoeilijkt en de kans neemt toe dat belangrijke wetten met de kleinst mogelijke meerderheid worden aangenomen. Daarbij zijn politiek en samenleving allesbehalve statisch en voor-spelbaar – met de coronacrisis als meest in het oog springend voorbeeld. Bovendien kunnen

vraagstukken door gevoeligheden in de coalitie jarenlang op de plank blijven liggen. Dit zorgt voor kostbaar tijdverlies. Denk aan de klimaat-transitie en het stikstofdossier, maar ook aan medische ethiek, waar de wetenschappelijke ontwikkelingen razend snel gaan. Het gebeurt te vaak dat kabinetten deze beslissingen ‘doorschuiven’ naar het volgende kabinet.

Natuurlijk zijn basisafspraken nodig in de politiek. Maar laat het regeerakkoord een *principeakkoord* op hoofdlijnen zijn. Dat is geen onbereikbaar doel: in 2003 sloot het kabinet-Balkenende II een ‘hoofdlijnenakkoord’ van veertien pagina’s. D66 heeft decennialang geprobeerd de politieke cultuur te veranderen door grote staatsrechtelijke hervormingen voor te stellen. Maar de overstap naar een kort principeakkoord vereist geen wetwijziging en kan al in de komende formatie realiteit worden.

Niet alleen het regeerakkoord heeft nadelen, ook de formatieprocedure is verre van ideaal. Een lange formatieprocedure werkt een dichtgetimmerd regeerakkoord in de hand. De D66-fractie zou zich ten doel moeten stellen niet langer dan, bijvoorbeeld, negentig dagen te onderhandelen. Belangrijker nog is dat kiezers nu geen invloed hebben op coalitievorming, (in)-formateur of regeerakkoord. Op lange termijn biedt de gekozen formateur of minister-president hier deels uitkomst, maar ook op de korte termijn kan het anders. D66 zou zich – in lijn met een pleidooi van politicoloog Tom van der Meer – juist moeten uitspreken over met wie ze wil samenwerken in mogelijke coalities. Niet de vraag wie je uitsluit is interessant, maar juist waar je mogelijkheden ziet tot samenwerking.

Fractiediscipline en het democratisch tekort
Het regeerakkoord diende oorspronkelijk als instrument voor politici om ministers te houden aan hun opdracht. Door de innige samenwerking tussen de coalitietop en het kabinet lijkt het nu eerder andersom: het regeerakkoord en de coalitietop schrijven voor hoe coalitiepartijen moeten stemmen.

Het parlement moet haar controlerende rol weer kunnen uitvoeren. Kamerleden verdienen meer keuzevrijheid, zonder dat hun positie binnen de partij óf de positie van hun partij in de coalitie in gevaar komt. Een vrijere politieke cultuur kan

“Het regeerakkoord diende oorspronkelijk als instrument voor coalitiepartijen om ministers te houden aan hun opdracht, maar inmiddels werkt het andersom”

de democratie ook op een andere manier ten goede komen: bondgenootschappen of samenwerking met Kamerleden van andere partijen kunnen zo genormaliseerd worden. Nu vormen bondgenootschappen op belangrijke thema’s, zoals tussen Pieter Omtzigt (CDA) en Renske Leijten (SP) bij de toeslagenaffaire, een uitzondering op de regel.

Partijen zoeken voor hun kieslijst opvallende, excentrieke Kamerleden die een specifiek deel van het

electoraat aanspreken. Maar na de verkiezingen worden zij al snel in de fractiemal geduwd. Ingewikkelde kwesties worden platgeslagen tot unanieme meningen in de Kamer. Daarmee doen we onze politici tekort. We reduceren getalenteerde Kamerleden tot een stempel-machine, waarin ze het vrijwel altijd met hun coalitiepartners én met elkaar eens moeten zijn. D66-Kamerleden moeten meer vrijheid krijgen zich te bewijzen door kennis van zaken en niet enkel door binnen de partijstructuur de juiste stappen te zetten. Het politieke debat zou hierdoor weer meer plaatsvinden op de voorgrond: in de Tweede Kamer.

Bovendien waarderen mensen deze gedisciplineerde houding niet. In het nationaal kiezersonderzoek van 2017 vond een meerderheid van de respondenten dat Kamerleden moeten kunnen stemmen zonder fractiediscipline. D66 zou zich hard moeten maken voor een vrijere fractiecultuur, waarin Kamerleden meer ruimte krijgen om eigen afwegingen te maken. D66 zou erop moeten kunnen vertrouwen dat Kamerleden genoeg binding voelen met het gedachtegoed.

Een nieuwe (coalitie)politiek
D66 was van oudsher de partij die starre, dogmatische politiek afwees en juist een ‘eerlijke en open’ politiek voorstond. De monistische houding en de bijbehorende straffe fractiediscipline passen hier niet bij. Ideeën moeten juist kunnen botsen en standpunten moeten kunnen veranderen, zowel tussen partijen maar

ook binnen een partij. Dit past bij de vooruitstrevende partij die D66 nog altijd is. Deze voorstellen zijn niet nieuw en de wens in te zetten op een kort principeakkoord is zelfs al bekrachtigd door de leden van D66 in de resolutie *Democratie van Nu* in 2018. Het is tijd de daad bij het woord te voegen. ■

Laura de Vries en Vincent Hoffmans werken voor de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66.

vanmierlostichting.d66.nl

NIEUWE PUBLICATIE

Algoritmes en lokale overheden

Steeds vaker maken niet mensen, maar algoritmes – digitale besliss-formules – keuzes over hoe mensen behandeld worden door de overheid. In dit essay onderzoekt Laura de Vries, wetenschappelijk medewerker bij de Mr. Hans van Mierlo Stichting, hoe op lokaal niveau algoritmes worden toegepast en welke gevolgen dat heeft voor sociaal-liberale waarden als gelijkheid, vrijheid en rechtsstatelijkheid.

Bestellen (€6,95):
webshop.d66.nl
Online lezen (pdf):
vanmierlostichting.d66.nl/vmpublicaties

GESCHIEDENIS

Dit jaar markeert het honderdste geboortjaar van rechts-filosoof en oud-partijvoorzitter Jan Glastra van Loon. In gesprek met Coen Brummer, vertellen D66'ers Daniël Boomsma en Flip de Groot waarom het de hoogste tijd is om deze vergeten D66-denker op een voetstuk te plaatsen.

Vergeten voorloper

Coen Brummer
is directeur van de
Mr. Hans van Mierlo
Stichting.

Daniël Boomsma,
oud-medewerker
bij de Van Mierlo
Stichting, is
speechschrijver
op het ministerie
van Sociale Zaken.

Flip de Groot,
voorheen o.a.
wethouder en
Statenlid voor D66,
is oud-leerling van
Glastra van Loon.

Coen Brummer: “Jullie plaatsen Jan Glastra van Loon op gelijke hoogte met kopstukken als Hans van Mierlo en Jan Terlouw? Leg uit.”

Flip de Groot: “Op talloze manieren is hij van onschatbare waarde geweest. Nog vóór de oprichting van D66 had hij met zijn beroemde essay *Kiezen of delen* uit 1964 grote, zo niet beslissende invloed op de democratische vernieuwingsagenda van de oprichters van D66. Na zijn periode als staatssecretaris van Justitie in het kabinet-Den Uyl, heeft hij de partij uit het slop getrokken. Het ledencongres had in 1974 nog bijna voor opheffing van de partij gestemd. Daarop trok Glastra van Loon – inmiddels partijvoorzitter – samen met partijleider Jan Terlouw het land in om de partij te redden. Als er een D66-Mount Rushmore zou zijn, dan hoort daar zijn beeltenis op.”

Daniël Boomsma: “Met name die invloed op de democratische vernieuwingsagenda is niet te onderschatten. Hans van Mierlo en Hans Gruijters waren natuurlijk de gangmakers, maar Glastra van Loon was hen met *Kiezen of delen* twee jaar voor. Daarin formuleerde hij een uitgebreide systeemkritiek op de verouderde

Nederlandse democratie. Die plaatste mensen in een toeschouwerpositie. Zijn slotstelling: de burger kiest de regering niet. Dat doen de kopstukken van politieke partijen tijdens de kabinetsformatie.”

CB: “Als je dat essay leest, dan zie je het pleidooi voor een direct gekozen premier terug. Dat staat nu in het verkiezingsprogramma. Daar was Glastra van Loon dus de geestelijke vader van.”

DB: “Zeker, maar het tragische is dat er nog nauwelijks een D66'er is die dat weet! De democratische vernieuwingsparagrafen in de verkiezingsprogramma's hebben vaak wat weg van een eerbiedige buiging naar het verleden, maar je moet natuurlijk niet vergeten waarom je ooit die voorstellen deed.”

CB: “Een partijprominent zei eens iets als: *je hebt het verleden niet achter de rug, maar in de rug*.”

FdG: “Precies! En het mooie is ook dat Glastra van Loon op dit gebied nog steeds van waarde is. Lees het rapport van de staatscommissie parlementair stelsel, dan zie je dat zijn ideeën enorm actueel zijn.”

Hans van Mierlo, Jan Glastra van Loon en Maarten Engwirda in 1983.
foto **Nationaal Archief / Anefo**

CB: “Hoe verging het Glastra van Loon zélf in de politiek?”

DB: “Daarin bleek hij wat naïef. Als staatssecretaris van Justitie gaf hij in *Vrij Nederland* openlijk kritiek op de werkwijze van zijn ministerie. Dat liep zo hoog op dat premier Van Agt hem de laan uitstuurde. Maar zijn kritiek blijft interessant: hij vond dat de overheid teveel *naast* in plaats van *in* de samenleving stond. Het moest minder centralistisch. Hij pleitte voor meer vrijheid bij de uitvoering en meer maatwerk om mensen écht te helpen. In zijn boekje *Kanalen graven* zette hij dat verder uiteen.”

CB: “Jullie noemen hem ook een ideologische aanjager. Waar zie je dat terug?”

FdG: “Het pragmatisme kwam bijvoorbeeld van hem. Hij geloofde dat het streven naar een ‘ideaalstaat’ maatschappelijke oplossingen in de weg zat, die echt iets doen voor het welzijn. Zo’n ideaalstaat staat ook het bijstellen van je eigen uitgangspunten in de weg. Daarom had hij weinig op met dogmatische beginselen, maar meer met ‘actiebeginselen’ die hij voor de partij opstelde. Ondanks het later toegevoegde label

‘sociaal-liberaal’ klinkt dat gedachtegoed nog steeds door.”

DB: “In de nieuwe editie van *Idee*, het tijdschrift van de Van Mierlo Stichting, schrijven we meer over zijn visie op de open samenleving. En over hoe hij D66 zag. Hij vond bijvoorbeeld dat de partij geen veilige *catch-all* middenpartij was. Dat zou ten koste gaan van vernieuwingsgezindheid.”

CB: “Dat lijken me woorden om ter harte te nemen. Wat zijn jullie nog meer van plan om hem te eren?”

FdG: “Corona was spelbreker bij een gepland seminar. Hopelijk kan dat volgend jaar alsnog. Verder streven we naar een jaarlijkse Jan Glastra van Loon-lezing. Niet alleen om hem te herinneren, maar ook om nieuwe ideeën op te doen. Hij verdient meer dan een mooie vrijwilligerspenning, die nu wordt uitgereikt aan mensen die iets bijzonders hebben gedaan voor de partij op landelijk en Europees niveau.”

DB: “Daarnaast heeft Flip een compendium geschreven waarin zijn belangrijkste werken zijn samengevat. Zelf ben ik ben bezig met de eerste stappen richting een biografie.” ■

Jan Glastra van Loon
1920-2001

1961-1966
Hoogleraar
rechtsfilosofie,
Rijksuniversiteit
Leiden

1964
Publicatie *Kiezen of delen* in Nederlands Juristenblad

1966-1973
Rector ISS (Institute of Social Studies)
Buitengewoon
hoogleraar
rechtsfilosofie,
Rijksuniversiteit
Leiden

1973-1975
Staatssecretaris
van Justitie,
kabinet-Den Uyl
(PvdA, KVP, ARP,
PPR, D'66)

1976-1979
Partijvoorzitter
D'66 (toen nog
mét apostrof)

1977-1985
Hoogleraar
rechtsfilosofie,
Universiteit van
Amsterdam

1980-1985
Voorzitter Eerste
Kamerfractie D'66

1980-1999
Lid Eerste Kamer
namens D66

D66'ER BUITEN DE POLITIEK

Van waterschap naar klimaatschap

Je hoeft niet in de politiek te zitten om je D66-idealen in te zetten voor een betere wereld. In deze aflevering portretteren we Jan Bonjer, voormalig krantenman en sinds dit voorjaar dijkgraaf van waterschap Hollandse Delta. “Net als de samenleving, polariseert het klimaat.”

tekst **Marcella Heijboer**

Als een vis in het water voelt hij zich, bij waterschap Hollandse Delta – een gebied met zeventien gemeenten in het zuidwesten van Zuid-Holland. Dit voorjaar maakte Jan Bonjer de overstap van hoofdredacteur van *Het Financieele Dagblad* naar dijkgraaf; een functie die vergelijkbaar is met die van burgemeester. Niet alleen wat betreft benoemingswijze – benoemd door de Kroon voor een periode van zes jaar – maar ook qua rol en taak. Verantwoordelijk voor onder andere toezicht en handhaving, calamiteitenzorg en personeel en organisatie had Bonjer het vaste voor-nemen om niet alleen maar binnens-kamers te vergaderen en dus staat hij regelmatig, letterlijk, met zijn voeten in de Zuid-Hollandse klei. Zo ging hij onlangs op pad met een medewerker die al 38 jaar bij het waterschap werkt. “Deze man kent ieder klepje en gemaal op Goeree-Overflakkee. Prachtig om het vakmanschap met eigen ogen te

zien. Het zijn de praktische beroepen die de samenleving draaiende houden. Bij de heftige *piekbuien* waar we steeds meer mee te maken hebben, gaan onze mensen middenin de nacht op pad om de pompen te laten bijschakelen. Nederland wordt door hén drooggehouden.”

Luiken moeten open

Van ‘krantenman’ naar het openbaar bestuur; op het eerste gezicht geen voor de hand liggende loopbaanstap. Maar wie Jan Bonjer met passie hoort praten over de grote maatschappelijke opgaven die samenhangen met klimaatverandering, begrijpt al snel waarom de vertrouwenscommissie juist hem voordroeg als de nieuwe dijkgraaf. Naast zijn leiderschapskwiteiten, was zijn journalistieke achtergrond een pré, want ook communicatie hoort bij de functie: “De luiken van de te anonieme waterschapswereld moeten open. Er gebeurt zo veel

foto Jeroen Mooijman

“Het rapport *Grenzen aan de groei* uit 1972 lag letterlijk onder mijn hoofdkussen en ik vind het nog steeds van wereldbetekenis”

en de mensen weten zo weinig. En ik vind het machtig mooi om samenwerkingsverbanden te smeden, de boel aan elkaar te knopen.”

Toen hij tijdens het eerste gesprek in de sollicitatieprocedure het gevoel kreeg dat dit zijn nieuwe toekomst zou kunnen worden, schoot hij vol. “Ik had zo graag aan mijn ouders willen vertellen dat ik deze functie zou gaan vervullen. Mijn vader heeft de watersnood van 1953 meegemaakt en in een amfibievoertuig meegeholpen bij de redding van getroffenen. Hij was geïntrigeerd door de Deltawerken, die mij met de paplepel zijn ingegoten. Ik heb de boeken over dit onderwerp die hij had verzameld vorig jaar herlezen.”

Opdracht van Obama

Bonjer groeide op in “een politiek-bestuurlijk VVD-milieu” en werd als scholier gegrepen door de ideologie van de PPR, de Politieke Partij Radikalen die in 1991 zou opgaan in GroenLinks. “Rondom verkiezingen hing in mijn ouderlijk huis op het ene luik de VVD-verkiezingsposter van mijn ouders en op het andere luik mijn PPR-biljet. Een foto daarvan haalde

“De omslag naar kringloop-landbouw, het bouwen van een miljoen huizen; dat zijn de tweede Deltawerken”

de regionale krant.” In 1978 werd hij lid van D66, “bij de afdeling Leiden”.

Bij het afscheid van zijn FD-collega’s memoreerde Jan Bonjer dat hij een kind van de Club van Rome is. “Hun rapport *Grenzen aan de groei* uit 1972 lag letterlijk onder mijn hoofdkussen en ik vind het nog steeds van wereld-betekenis. Er is vaak kritiek op Trump, die klimaatverandering niet serieus neemt, maar in Europa hebben we vijftig jaar lang de wetenschappers van de Club van Rome genegeerd.” In het gebied van de Hollandse Delta en op Schouwen-Duiveland, waar hij woont, merkt hij de omslag in denken. De enorme droogte van 2018 en de achtereenvolgende hete zomers brachten bij boeren en inwoners het besef dat er waarneembare veranderingen zijn. Zoals een gebrek aan zoet water op de Zeeuwse eilanden. “Net als de samenleving, polariseert het klimaat. Ik moet op zulke momenten denken aan Barack Obama, mijn held, die in 2015 zei: *Wij zijn de eerste generatie die de gevolgen van klimaatverandering aan den lijve ondervindt en de laatste die er iets aan kan doen*. Je kunt en wilt klimaatverandering niet meer ontkennen, dat legt een enorme verantwoordelijkheid bij onze generatie. Ik zie de uitspraak van Obama als een opdracht.”

Ministerie van Ruimtelijke Ordening
Veel maatschappelijke opgaven zijn ruimtelijke opgaven en behelzen grote

transities, vindt Bonjer. “De omslag naar kringlooplandbouw, het bouwen van een miljoen huizen; dat zijn de tweede Deltawerken. Het is bijzonder dat we geen ministerie van Ruimtelijke Ordening hebben. Het waterschap van de toekomst zou het *klimaatschap* moeten worden. Dan krijg je een heel andere attentie en kun je bijvoorbeeld beter laten zien hoe we met woning-corporaties samenwerken aan wijken met een waterbergend vermogen. Op de oude manier bouwen is niet klimaatrobust.”

Nu hij de journalistiek heeft verlaten, kan Bonjer zich weer meer als D66’er laten zien. In 2017 werd hij opnieuw lid, zij het nog snurkend. Waar hij ooit in de D66-werkgroep Landbouw zat – hij studeerde biologie – zou hij nu wel “de Waterman van de partij” willen zijn. Politiek bestuurders en vertegenwoordigers meenemen in het veld en onderdeel uitmaken van een denkclub over *bold moves*. “We zijn toe aan grote onderwerpen, in een brede coalitie. Nieuwe mensen, met verschillende achtergronden, die innovatief en met een integrale blik naar vraagstukken kijken. Groot denken en klein doen.” Alleen al in zijn werkgebied zijn onderwerpen genoeg: “Nederland Waterland loopt achter met het schoonmaken van water. En de vervanging van de Maeslantkering bij Hoek van Holland, waarvan we nu al weten dat hij in 2070 niet meer toereikend is. Dan moet je dus in 2040 al beslissen hoe je dat gaat oplossen, dat is over twintig jaar!”

Een volle agenda en stevige ambities, daar hoort ontspanning bij. Niet verwonderlijk bij deze dijkgraaf, ook in de natuur. Paardrijden en hardlopen ‘op’ Schouwen en onlangs flink klimmen in de Oostenrijkse bergen met zijn zoons van 40 en 37. “Daar hadden we tijd om over van alles bij te praten. En héél soms nemen ze dan ook een advies van mij aan.” ■

Jan Bonjer
17.09.1957

1976-1991
Verslaggever/
journalist diverse media

1991-1995
Directeur
Vogelbescherming Nederland

1995- 1998
Hoofd Marketing & Communicatie
Natuurmonumenten

1998-2002
Hoofddirecteur
Drentse Courant/ Groninger Dagblad

2002-2003
Hoofddirecteur
Dagblad van het Noorden

2003-2005
Hoofddirecteur
Algemeen Dagblad

2005-2009
Hoofddirecteur/
directeur AD
NieuwsMedia

2010
Fusiedirecteur
Free Voice, Press Now en RNTC/
Wereldomroep

2011-2020
Hoofddirecteur *Het Financieele Dagblad*

2020-heden
Dijkgraaf
waterschap
Hollandse Delta

Het slot Franz Kafka | eerste uitgave 1926 (postuum) | 442 p.

“Afgelopen zomer las ik in Praag de roman *Het slot* van de Tsjechische schrijver Franz Kafka (1883-1924). Het gaat over een man die naar een kasteel – het slot – boven op een berg moet om instructies te ontvangen. Het boek leest als een nachtmerrie en doet mij soms denken aan het politieke handwerk. De man probeert namelijk iets te bereiken, maar dat lukt hem maar niet door allerlei omstandigheden. Telkens vindt er iets plaats waardoor hij niet bij zijn einddoel komt. Ruim twintig jaar geleden kwam D66 met een wetsvoorstel voor het correctief referendum. Dat voorstel strandde na een lang proces in de Eerste Kamer tijdens de Nacht van Wiegel. Je zet je als politicus ergens voor in, maar het lukt maar niet door krachten die je zelf niet kunt beïnvloeden. Die parallel kun je wel trekken met dit boek.”

The Sinner Netflix | 2017 | 3 seizoenen (24 afleveringen)

“In deze Amerikaanse serie wordt een moord gepleegd. Normaal gesproken heb je een *whodunit*: wie is de moordenaar? Nu is de vrouw die de moord begaat bekend. Het is daarmee een *whydunit*. De vraag waarom de vrouw een man heeft vermoord, wordt in de serie mooi uitgesponnen. De serie pelt iedere keer als het ware iets af van haar jeugd.”

Canon in D Johann Pachelbel (ca 1680) | London Symphony Orchestra

“Over het muziekstuk *Canon in D* van componist Johann Pachelbel schrijf ik in *Terug naar Tarvod*. Mijn boek gaat over een verboden liefde tussen twee jonge mannen in een kibboets in Israël. Ik heb in de jaren zeventig zelf in een kibboets gewerkt. Elke avond hoorde ik de klanken van dit muziekstuk. Het kwam uit een huisje waar een oude Nederlandse man woonde. In de Tweede Wereldoorlog had hij – vanuit de woning van zijn overburen in Amsterdam – gezien hoe zijn vrouw en kinderen werden afgevoerd door de nazi’s. Toen de Duitsers de straat uit waren, ging hij terug naar zijn lege woning. Op de *pick-up* lag Pachelbels *Canon in D*. De grammofoon was nog warm, dus hij wist dat zijn vrouw nog naar het muziekstuk moest hebben geluisterd. Ze

zijn in Auschwitz vergast. De oude man vertelde mij dat hij iedere keer als hij een slapeloze nacht heeft, hij die muziek afspeelt en fantaseert dat hij toch de straat overstak, die Duitsers versloeg en zijn vrouw en kinderen redde.”

Het Landelijk Bureau vergroent: duurzame groeten uit Boskoop!

In het voorjaar zijn we – in beperkte anderhalvemeterbezetting – met onze versteende binnenplaats aan de slag gegaan. Onder leiding en naar ontwerp van ons actief lid uit Boskoop, Pim de Bokx, hebben we gewerkt aan vergroening en verbetering van de binnenplaats, die nu met recht een *binnentuin* genoemd kan worden. Zelfs tijdens de hittegolf van afgelopen zomer hield de tuin zich prima! Met dank aan: Boomkwekerij William de Bruijn, Schoutens Kruiden, handelskwekerij Greentrade en Boomkwekerij Out.

SAVE THE DATE | 09.12.2020 | 19:00-21:00

Day of the Middle East

D66 Internationaal organiseert op 9 december de jaarlijkse Day of the Middle East. Het is tien jaar geleden sinds de Arabische Revolte ontvlamde. Samen met o.a. Ahmed Hassan, Egyptische activist en hoofdrolspeler in The Square, en Kabil Daoud van Afek Tounes – de enige liberale Tunesische partij die succesvol de democratische transitie in Tunesië heeft doorstaan – blikken we terug op deze tumultueuze dagen. Het evenement is *online* beschikbaar voor alle leden.

Aanmelden: internationaal.d66.nl/agenda

In de podcast-serie *Appèl* zoekt de Mr. Hans van Mierlo Stichting de verdieping bij actuele politieke onderwerpen, altijd geïnspireerd door het sociaal-liberale gedachtegoed. Beluister via vanmierlostichting.d66.nl/podcast of via *iTunes*, *Spotify* of *Transistor.fm*.

Gemeenteraadsverkiezingen 2022

Niet alleen de voorbereidingen voor de TK2021 zijn in volle gang; ook voor de GR2022 zijn de afdelingsbesturen inmiddels begonnen met de voorbereidingen. Tot aan deze zomer hebben de verenigingsadviseurs van het Landelijk Bureau maar liefst 62 *webinars* georganiseerd, waarbij veel bestuurders zich hebben laten bijpraten over alles wat er bij deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen komt kijken. Van kandidatenlijst tot deelnamebesluit. Vrijwilligers zijn hard nodig om deze verkiezingen straks weer tot een succes te maken. Want alleen samen kunnen we weer de grootste groene progressieve partij in heel veel gemeenten worden!

Meehelpen in jouw afdeling:
d66.nl/campagne

Het Bankje van Kolkman

Er lag een mooi boekje in het postvakje van de redactie. In *Het Bankje* kijkt Herman Kolkman (90) uit IJsselstein – D66-lid sinds 1968! – terug op een stukje van zijn leven, waarin een grote rol voor D66 is weggelegd. De titel verwijst naar het herdenkingsbankje dat hij in 2016 schonk aan D66 IJsselstein ter ere van de verjaardagen van de partij: 50 jaar landelijk en 45 jaar in IJsselstein. Het boekje zal worden toegevoegd aan het partijarchief.

Uit de vereniging

18.11.2020 | 15:00-18:00 UUR

Maak kennis met D66!

Een aantal keer per jaar organiseert D66 een ledendag op een bijzondere locatie, zoals de Tweede Kamer. De eerstvolgende 'Maak kennis met D66'-dag (18 november) vindt plaats via *Zoom*, vanwege de coronamaatregelen. Nieuwe leden ontvangen hiervoor een uitnodiging. Leden die al langer lid zijn, kunnen zich ook aanmelden. De volgende ledendagen staan gepland op 9 december 2020 en 20 januari 2021.

Aanmelden: d66.nl/agenda

Alexander Pechtold verrast...

Henk Giebels, decennialang het D66-gezicht in Gemert-Bakel. Bij zijn afscheid als raadslid op het gemeentehuis bleek oud-partijleider Alexander Pechtold een van de sprekers, op initiatief van de lokale D66-afdeling. Pechtold verraste Giebels niet alleen met zijn aanwezigheid, maar ook met de mededeling dat het Landelijk Bestuur van D66 hem de *Jet de Bussy-penning* toekent voor zijn jarenlange verdiensten voor de partij en de vereniging.

Crises is het thema van de nieuwe editie van *Idee*, het politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Mr. Hans van Mierlo Stichting. Na de financiële crisis, de stikstofcrisis en de klimaatcrisis zijn we nu terechtgekomen in de coronacrisis. Het lijkt alsof we van de ene crisis in de andere belanden. Zijn we hier getuige van een daadwerkelijke opstapeling van crises? Of is er meer aan de hand? Met bijdragen van o.a. Jan Terlouw, Haroon Sheikh, Petra Stienen, Heleen Mees en Boris van der Ham.

Neem ook een abonnement via: vanmierlostichting.d66.nl/idee

Nieuwe voorzitter VMS

Menno Snel, voormalig staatssecretaris van Financiën, volgt Jan Willem Holtslag op, die sinds 2014 voorzitter was van de Mr. Hans van Mierlo Stichting (VMS). Het Landelijk Bestuur van D66 heeft Holtslag de *Jan Glastra van Loon-penning* toegekend voor zijn jarenlange inzet.

Nieuw! Interessegroep GGZ

Ruim veertig procent van de mensen krijgt ergens in zijn leven met de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) te maken. Maar het ontvangen van de juiste hulp valt nog niet mee, onder andere vanwege de wachtlijstproblematiek in de GGZ. Tijd om samen de GGZ eens constructief te bekijken. Dit kan in deze nieuwe Interessegroep binnen D66. Wij zijn nog op zoek naar mensen die mee willen denken over innovatieve ideeën om de GGZ te verbeteren vanuit het gedachtegoed van D66. Interesse? Mail: interessegroepggzd66@gmail.com

d66.nl/meedoen/interessegroepen

TERUGBLIK

Wat gebeurde er...

50 jaar geleden

Eerste raadsverkiezingen voor D'66

Dit jaar vieren veel afdelingen hun 50-jarig bestaan in de raad. Op 3 juni 1970 deed D'66 – toen nog mét apostrof – namelijk voor het eerst mee aan gemeenteraadsverkiezingen.

D'66 behaalt 4,4 procent van de stemmen; een teleurstelling na de 7,7 procent bij de Provinciale Statenverkiezingen in maart 1970. Maar er wordt ook flink gejuicht in het land. Zo komt D'66 in Nijmegen met 3 zetels (7,3 procent van de stemmen) in de raad, evenals in Arnhem (7,8 procent) en Vlaardingen (9,5 procent). In Groningen, Leiden, Vlissingen, Zoetermeer en Den Bosch worden twee zetels veroverd. In Haarlem en Utrecht worden maar liefst vier zetels behaald en treedt de nieuwe partij bovendien toe tot het college. In de oktobereditie van *Democraat* antwoordt de Utrechtse wethouder Henk Zeevalking – op de vraag of D'66 door deze constructieve opstelling niet aan kleur verliest: “Dat is nauwelijks mogelijk. [...] Ik heb de indruk – ook landelijk – dat veel partijen ons er coûte que coûte uit willen houden. Zo van: die jongens moeten we geen verantwoordelijkheid geven. [...] We moeten ons zo opstellen dat we niet kansloos blijven. Dat is verdomd belangrijk.”

D'66 Zwolle was de eerste!

Vanwege de opheffing van de gemeente Zwollerkerspel doet D'66 Zwolle al in juni 1967 mee aan lokale verkiezingen. De kersverse lokale afdeling – onder lijsttrekkerschap van de “312 pond wegende assistent-accountant B. Hekkert” (*Leidsch Dagblad*, 29 juni 1967) – haalt drie zetels. D'66 Helmond haalt eveneens drie zetels bij herindelingsverkiezingen op 1 december 1967.

↓

25 jaar geleden

Studiefinanciering op de helling

25 jaar geleden was hoger onderwijs en studiefinanciering (ook) een hot topic voor coalitiepartner D66. Het thema stond centraal tijdens het najaarscongres in 1995 in Lelystad.

Er moet 1,5 miljard gulden bezuinigd worden op hoger onderwijs en studiefinanciering, heeft het ‘paarse’ kabinet-Kok I (PvdA, VVD, D66) besloten. In de oktobereditie van *Democraat* legt Aad Nuis, D66-staatssecretaris van onderwijs, uit waarom: “De collectieve lasten moesten omlaag. Onderwijs, met een begroting van 33 miljard een van de hoogste posten, moest natuurlijk ook inleveren. En dan wordt het aftellen: basisonderwijs niet, voortgezet onderwijs niet, dus blijft het hoger onderwijs over.” De focus van de bezuinigingen ligt op de studiefinanciering. In 1996 wordt de ‘prestatiebeurs’ ingevoerd: de (verlaagde) basisbeurs, de aanvullende beurs en het studentenreisrecht (ov-jaarkaart) zijn een lening die pas worden omgezet in een gift wanneer de student tijdig afstudeert. De studiefinanciering wordt bovendien verkort van vijf tot vier jaar. ■

LEDENINFORMATIE

MijnD66: Ledenportaal

Een adreswijziging doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief of thema-afdeling? Ga naar [MijnD66.nl](https://mijnd66.nl) en beheer je eigen gegevens en voorkeuren. Is jouw emailadres (tevens je gebruikersnaam) gewijzigd? Stuur een mail naar: ledenadministratie@d66.nl

landelijk congres

Het volgende congres is op zaterdag 28 november 2020. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging (per e-mail) toegestuurd. Meer info: d66.nl/congres

meedoen | meedenken

Met onze campagnes, bij jouw lokale afdeling of in een landelijke thema-afdeling of interessegroep: d66.nl/meedoen

donatie | schenken | nalaten

Wil je D66 financieel extra steunen? Informatie over (eenmalig) doneren, (fiscaal aantrekkelijk) schenken en nalaten vind je hier: d66.nl/schenken

D66 Internationaal

Meer weten over ons internationale netwerk? Kijk op: internationaal.d66.nl Mede-D66'ers in het buitenland vind je via: buitenland.d66.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten, onderzoeken en publicaties (zoals tijdschrift *Idee*): vanmierlostichting.d66.nl

algemene informatie

(Landelijk Bureau D66)
info@d66.nl | 070 356 60 66

politiek inhoudelijke vragen

(Tweede Kamerfractie D66)

WhatsApp: 06 11 91 25 48

Mail: kamervraag@d66.nl

A portrait of Anne-Lise Olsthoorn, a young woman with blonde hair, smiling. She is wearing a dark blue shirt with a large, abstract yellow and orange pattern. The background is dark and out of focus.

Anne-Lise Olsthoorn (26) werkt als beleidsmedewerker onderwijs voor de Tweede Kamerfractie van D66 en is co-auteur van de nieuwe onderwijsvisie.

Hoe ben je op de D66-fractie terechtgekomen? "Ik heb politicologie gestudeerd met daaraan gekoppeld de leraren-opleiding maatschappijleer. Mijn stage heb ik hier op de fractie gelopen, op de onderwijsportefeuille. Mijn passie voor het onderwijs is dus langs twee kanten aangejaagd: zowel vanuit de positie van docent voor de klas, als vanuit mijn werk voor de D66-fractie."

Sta je nog steeds voor de klas? "Ik was net een maand bezig als docent toen er – vlak na de verkiezingen van 2017 – een plek vrij kwam bij de fractie-ondersteuning op onderwijs. Ik realiseerde me dat ik die kans móest grijpen omdat die zich niet snel een tweede keer voor zou doen. Met pijn in het hart heb ik toen mijn school dus gedag gezegd. Maar ik ga zeker weer een keer terug."

Waarom een nieuwe onderwijsvisie? "Ik ondersteun Kamerlid Paul van Meenen. Waar hij de eerste jaren tegenaan liep, was dat wat er vanuit de overheid voor het onderwijs verzonnen werd, vaak totaal niet aansloot bij de praktijk. Nadat er – mede dankzij D66! – substantieel geld in onderwijs geïnvesteerd kon worden, bleek dat de gewenste effecten achterbleven: het geld komt niet altijd op de juiste plek terecht. Dat was de reden om een nieuwe visie te ontwikkelen, waarbij het onderwijs fundamenteel anders georganiseerd wordt."

Hoe hebben jullie die visie ontwikkeld? "We hebben ervoor gekozen het bestaande systeem helemaal los te laten en iets heel nieuws neer te zetten. Omdat we het een verkeerd uitgangspunt vonden om de visie vanuit onze ivoren toren in de Tweede Kamer te schrijven, zijn we een jaar lang op Scholenreis gegaan. Elke maandag spraken we met mensen uit de praktijk om vernieuwende ideeën op te halen. Dat was een ontzettend leuk en inspirerend proces. Ook het resultaat is om trots op te wezen en is grotendeels overgenomen in het concept-verkiezingsprogramma." ■

→ d66.nl/onderwijsvisie